

บทที่ 4

ผู้นำในยุคการผลิตเชิงพาณิชย์ขยายตัว พ.ศ.2500- พ.ศ. 2523

ในช่วงหลังปีพ.ศ. 2500 จัดเป็นช่วงที่รัฐบาลภายใต้การนำของกลุ่มเผด็จการทหาร เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนอย่างเข้มข้น ภายใต้ันนโยบายที่เรียกว่า “ การพัฒนา ” ที่โดยรวมแล้วคือขยายอำนาจเข้าสู่ชุมชนเพื่อเปลี่ยนวิธีการผลิตของชุมชนจากระบบการผลิตแบบพอยังชีพสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ เพื่อผลิตสินค้าทางการเกษตรที่เป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก และเป็นฐานให้กับการเติบโตทางเศรษฐกิจของเมือง ภายใต้กระบวนการดังกล่าวนี้พบว่าผู้นำชุมชนได้รับมอบหน้าที่จากรัฐมากขึ้น และมีลักษณะเป็นตัวแทนของรัฐมากขึ้นด้วย

4.1 กำนันทองดี บุตรโกรต (พ.ศ.2497 – พ.ศ.2523)

ในบรรดาผู้นำชุมชนทุกคนของชุมชนไทลื้อบ้านหลวงเหนือ กำนันทองดีได้รับการยอมรับและนับถือจากชาวบ้านว่าเป็นผู้นำที่มีความเมตตาสูง ซื่อสัตย์ และขยันขันแข็งมากที่สุดท่านหนึ่งของชุมชน¹ ภาพของกำนันที่ชาวบ้านเห็นจนจินตนาการก็คือการขี่จักรยานตั้งแต่หนุ่มจนถึงวัยชรา และการมีชีวิตที่สมถะเรียบง่าย อยู่ในศีลธรรม ไม่เคยมีประวัติในค่านลบ² เป็นแบบอย่างที่น่านับถือของชุมชน

แม้ว่าในช่วงที่เป็นกำนันท่านพักบั้นต้นลูกโม้ขนาด.38 เพื่อให้คนกลัวเกรง แต่ท่านก็ไม่เคยยิงปืนฆ่าใคร กำนันมีคติการปกครองอยู่ที่การใช้ธรรม เป็นเครื่องมือในการสอน ปกครอง และครองคนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกหลานชุมชน ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ไม่โกงกิน ปกครองชุมชนแบบพอปกครองลูก ใช้พระคุณนำพระเดช ใช้ธรรมะในการปกครองชุมชน และพยายามเน้นให้ลูกบ้านมีความสามัคคีกันภายใต้การเป็นชาวไทลื้อบ้านเดียวกันและเป็นพี่น้องกัน อันเป็นอุดมการณ์การปกครองที่ได้รับอิทธิพลจากการที่ท่านเคยผ่านการบวชเรียนเป็นระยะเวลาที่ยาวนานตามหลักสูตรของธรรมยุติกนิกายที่มีความเคร่งครัดสูงจนถึงขั้นนักรธรรมเอก

¹สัมภาษณ์ ท่อนวล ใบคอกแก้ว อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 16 กันยายน 2539.

²สัมภาษณ์ ปรีบ ใบแสง ราษฎรหลวงเหนือหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 กันยายน 2542.

ตลอดชีวิตของกำนันทองดี ประกอบอาชีพการเกษตรเพียงอาชีพเดียว ซึ่งแตกต่างจากผู้นำคนก่อนๆ ที่มักเป็นผู้ที่มีการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม - นอกชุมชนเป็นรายได้เสริม ซึ่งอาจเป็นเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้ท่านมีบทบาทกับภายนอกชุมชนค่อนข้างน้อย ท่ามกลางความสัมพันธ์ทางการค้ากับเมืองที่เริ่มมีบทบาทสูงขึ้น พร้อมการที่เศรษฐกิจเงินตราของชุมชนเติบโตขึ้นอย่างมากจากการผลิตและค้าพืชไร่ และรัฐเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนอย่างมากผ่านนโยบายการพัฒนาต่างๆ

ประวัติโดยสังเขป

กำนันทองดี เป็นชาวไทลื้อบ้านหลวงเหนือ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2462 ที่บ้านหลวงเหนือหมู่ 4 ตระกูลของกำนันมีเชื้อเจ้าและเป็นตระกูลผู้นำ กล่าวคือปู่ของท่านคือเจ้าหนานบุญสม เป็นเจ้าที่ตั้งรกรากในชุมชนบ้านหลวงเหนือตั้งแต่อดีต และมีในช่วงเวลาหนึ่งเคยได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปาย ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24¹ เมืองปายนี้ค่อนข้างมีอันตรายจากภัยสงครามที่มาจากความขัดแย้งระหว่างเมืองเชียงใหม่กับหัวเมืองไทยใหญ่ในสมัยนั้น² และคงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เจ้าหนานบุญสมเป็นเจ้าเมืองอยู่ไม่นานนักก็ย้ายมาอยู่ที่ชุมชนบ้านหลวงเหนือ

บิดาของกำนันทองดีคือเจ้าหนานพรหมมินทร์เคยได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านหลวงเหนือหมู่ 5 ในช่วงประมาณก่อนปี 2462 ท่านมีที่นาไม่มากนักคือเพียง 18 – 20 ไร่ หลังจากบิดาสมรสกับมารดาคือแม่จันทร์สม มีบุตรด้วยกัน 6 คนคือ 1.น.ส.บัวเต็ม บุตร โครต 2. พ่อหนานทอง บุตร โครต (อดีตมหาดไทยกวัดศรีมุงเมือง) 3. กำนันทองดี บุตร โครต 4. น.ส.บัวผัด บุตร โครต 5. น.ส.บัวผัน บุตร โครต 6. พ่อหนานอินทร บุตร โครต³

ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าตระกูลของกำนันทองดีเป็นตระกูลที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างมาก ทั้งปู่ บิดา และพี่น้อง รวมทั้งกำนันทองดี ต่างเป็น “หนาน” อันหมายถึงการผ่านการบวชเรียนเป็นพระภิกษุยาวนานทุกคน ซึ่งอาจเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ส่งผลให้ท่านเป็นผู้ที่มีความเที่ยงธรรมสูงคงจะกล่าวต่อไป

สำหรับประวัติการศึกษาของกำนันทองดี ขณะอายุได้ 11 ปี พ่อแม่ได้ส่งเข้าเรียนในโรงเรียนประจำชุมชนจนจบการศึกษาภาคบังคับเป็นเวลา 3 ปี ก่อนเข้าบวชเป็นสามเณรที่วัดศรีมุงเมืองนานถึง 7 ปี จึงจบชั้นนักธรรมโท และเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาต่อยังวัดเจดีย์หลวงในระดับนักธรรมเอกซึ่งเป็นระดับขั้นสูงสุดของระบบการศึกษาสงฆ์ของส่วนกลางในล้านนาเวลานั้น

¹สัมภาษณ์กำนันทองดี บุตร โครต วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542.

²พระยาประชาภิจักรจักร (แซ่ม บุญนาค) พงศาวดารโยนก , น. 501.

³ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าพี่น้องที่เป็นชาวยวมทั้งกำนันบุญทองต่างเคยบวชเรียนเป็นระยะเวลาอันจนถึงการเป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น ในขณะที่ฝ่ายหญิงไม่มีใครได้แต่งงาน.

การบวชเป็นพระนี่เองที่ทำให้ภายหลังชาวบ้านนิยมเรียกท่านว่าพ่อหนานทองดี จนกระทั่งปีพ.ศ. 2486 อายุได้ 25 ปี ก็ต้องสึกออกจากวัดเพื่อดูแลครอบครัวแทนบิดาที่ถูกระดมแรงงานไปช่วยรบในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และมารดา ก็เสียชีวิตจากโรคภัย¹

พ.ศ.2487 ท่านถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารประจำค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ แต่เข้ารับการฝึกได้เพียง 1 ปี ก็ได้รับการปลดประจำการเนื่องจากญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม และในปี พ.ศ.2489 ได้สมรสกับนางฟองเมฆ บุญเรืองยา ผู้ซึ่งเคยสมรสกับบุตรชายหมื่นบุญเรือง วรพงษ์ อดีตผู้นำชุมชน เมื่อสามีเสียชีวิตจึงได้สมรสกับนายทองดีและมีบุตร 6 คน (นางฟองแก้วมีลูกติดจากสามีเดิม 2 คน คือ 1. นายบุญรัตน์ บุญเรืองยา 2. นายองอาจ บุญเรืองยา (ประกอบอาชีพเป็นข้าราชการครู ระดับ 7 โรงเรียนบ้านหลวงเหนือ) บุตรที่เกิดจากการแต่งงานกับกำนันทองดีได้แก่ 1. นางแสงเดือน ปันลี 2. น.ส. ต่อมแก้ว บุตร ไครต (ประกอบอาชีพเป็นครู ระดับเจ็ด โรงเรียนบ้านหลวงเหนือ) 3. นายวรทัศน์ บุตร ไครต (ประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ ในประถมศึกษาจังหวัด ระดับ 7) 4. น.ส. พิมพ์ชัย บุตร ไครต 5. น.ส. นิตยา บุตร ไครต (ประกอบอาชีพเป็นครูระดับ 6 ที่จังหวัดน่าน) 6. นายวรเทพ บุตร ไครต

ในช่วงนั้นพ่อหนานทองดีไม่ใช่ผู้ทำการค้าอย่างผู้นำคนเก่าก่อนแต่ก็เป็นผู้ที่มีพ่อเป็นผู้นำชุมชนคนหนึ่งและจัดเป็นผู้ที่มีฐานะดีคนหนึ่งของชุมชนเนื่องจากมีที่นาทั้งจากครอบครัวดั้งเดิมของตนเองและจากภรรยาที่ได้รับสืบทอดที่นาส่วนหนึ่งจากหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ รวมแล้วกว่า 30 ไร่ อย่างไรก็ตามก็ดีจากการที่เป็นผู้ผ่านการบวชเรียนมายาวนาน ประกอบกับมีความสามารถในภาษาไทยกลางอย่างแตกฉาน สามารถอ่านได้เร็ว พูดจาชัดเจน และเขียนภาษาไทยได้สวยงาม ซึ่งถือเป็นผู้มีความสามารถสูงของชาวบ้านหลวงเหนือในช่วงก่อนพ.ศ. 2500 เพราะแม้ว่าชาวบ้านบางส่วนจะเริ่มสามารถพูดภาษาไทยวนหรือ “คำเมือง” ได้บ้างแล้ว แต่มีจำนวนน้อยมากที่สามารถพูดภาษาไทยกลางได้ ด้วยเหตุดังกล่าวชาวบ้านจึงเลือกพ่อหนานทองดีให้เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ต่อจากพ่อน้อยสาม บัวเย็น ในปีพ.ศ.2497

การที่ชุมชนต้องการผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยกลางได้ดีก็เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์มีความสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น ควบคู่ไปกับเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มเป็นเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับรัฐ ดังที่ได้กล่าวในบทที่แล้วว่าในช่วงหลังปีพ.ศ.2490 การผลิตเชิงพาณิชย์เริ่มมีบทบาทต่อชุมชนสูงขึ้นและชาวบ้านต่างนิยมปลูกพืชไร่หลังฤดูทำนาอันได้แก่ ยาสูบ การปลูกยาสูบดังกล่าวนอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากพ่อเลี้ยงสิงห์แก้ว นายทุนยาสูบที่ผูกขาดการค้ากับชุมชนในการเกษตรระบบพันธะสัญญาแล้ว รัฐเองก็ยังส่งเกษตรอำเภอเข้ามาพัฒนาการผลิตของชุมชน ให้ปลูกพืชไร่ดังที่กล่าวไปแล้ว เศรษฐกิจของชุมชนเริ่มผูกพันอยู่กับตลาดของอำเภอและตลาดของเมือง ตลอดจนตลาดโลกดังเช่นยาสูบและถั่วเหลือง

¹สัมภาษณ์ กำนัน ทองดี บุตร ไครต วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542.

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนบ้านลวงเหนือกับชุมชนในภาคเหนืออื่นๆ ผ่านการค้าวัวต่างซึ่งเป็นการค้าตามประเพณีเดิมแล้ว ก็พบว่าระบบการค้าดังกล่าวเริ่มหมดความสำคัญลงเรื่อยๆ เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมจากรัฐบาล เช่นกรณีของเมืองพร้าวที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งมีการค้าติดต่อมาโดยตลอดก็เลิกทำการค้าระหว่างกันในช่วงปีพ.ศ.2500 นี้เอง เนื่องจากมีการตัดเส้นทางจากเมืองเชียงใหม่ไปพร้าว โดยตรงผ่านทางตำบลแม่ใจอำเภอสันทราย

ความสัมพันธ์ที่ยังคงหลงเหลือ มีเพียงการไปค้าหัวญาติผู้ใหญ่ที่ย้ายไปอยู่เมืองพร้าวที่กระทำสืบมาจนถึงปัจจุบัน ในวันนี้ใหม่พื้นเมืองหรือวันสงกรานต์เช่นอ้ายนิยม ราษฎรคนหนึ่งของชุมชนบ้านลวงเหนือก็ไปรดน้ำค้ำหัวแม่อุ้ยฟองแก้วหลานของน้องสาวหมื่นบุญเรืองวรพงษ์ ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ของตนเป็นประจำทุกปี¹ แต่ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้ก็ได้มีความสำคัญต่อภาคเศรษฐกิจของชุมชนเช่นเดิม สิ่งเหล่านี้จึงเป็นผลให้ชุมชนต้องการผู้นำที่มีความสามารถในการติดต่อกับรัฐและเมืองมากขึ้น และนำไปสู่การเลือกผู้นำอย่างพอหนานทองดี

เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำ : บทบาทของการเป็นผู้นำเชิงประสาน (Synaptic Leader)

หลังจากพอหนานทองดีเข้ารับตำแหน่งเป็นผู้นำบ้าน ในปีพ.ศ.2497 รัฐได้จำกัดการถือครองที่ดินด้วยการออกออกพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน เพื่อออกเอกสารการถือครองที่ดินเพิ่มเติม กันพื้นที่ป่าเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐและสำรวจข้อมูลการถือครองที่ดินของชาวบ้าน ตามนโยบายการจัดตั้งรัฐสวัสดิการ ที่เน้นการพัฒนาประชาธิปไตยและสร้างความเท่าเทียมในสังคม อันเป็นผลมาจากความพยายามในการหาฐานเสียงจากมวลชนของจอมพลป.พิบูลสงคราม² เนื่องจากเริ่มรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในกลุ่มอำนาจทหารตำรวจที่สนับสนุนตน และต้องการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตยเพื่อได้รับการสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา³ ประเทศที่มีอิทธิพลต่อการเมืองไทยจากการให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลไทย เนื่องจากความวิตกในชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์จีนปีพ.ศ.2492⁴

ในทศวรรษที่ 2549 เป็นต้นมา รัฐสามารถเก็บภาษีบำรุงท้องที่ (บ.ภ.ท.5) ได้รัดกุมยิ่งขึ้น และการเข้าถือครองทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างจริงจัง ก่อนการออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติปีพ.ศ. 2507 เพื่อกันที่ดินที่อยู่นอกเขตพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยเป็นเขตป่าสงวน และห้ามมิให้มีการ

¹ สัมภาษณ์ นายนิยม บุญเพิ่มพูน อายุ 45 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2541.

² รังสรรค์ ธนพรพันธุ์, เรื่องเดียวกัน.

³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คอกหญ้า, 2538), น. 424-425.

⁴ เพิ่งอ้าง, น. 414.

ขยายที่ทำกินเข้าสู่เขตป่าอย่างแต่ก่อน ถือเป็น การอ้างสิทธิการยึดครองทรัพยากรป่าไม้โดยสมบูรณ์ และแย่งสิทธิการดูแลและใช้ทรัพยากรป่าของชุมชนที่มีมาแต่เดิมจากราษฎรในท้องถิ่น¹

โดยในปีพ.ศ.2497 รัฐได้มอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านและกำนันออกตรวจสอบการถือครองที่ดินของชุมชนและออกเอกสารสิทธิเป็นใบ ส.ค.1 ให้แก่ชาวบ้าน โดยพ่อนานทองดีใช้เวลาประมาณ 1 ปีในการออกสำรวจและออกเอกสารสิทธิแก่ชาวบ้าน อย่างไรก็ตามการออกเอกสารสิทธิดังกล่าวนี้ส่งผลให้สามารถเข้าแทรกแซงชุมชน ได้มากขึ้นผ่านการถือครองพื้นที่สาธารณะที่กันออก จากพื้นที่กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลของชาวบ้าน พื้นที่เหล่านี้ได้แก่ โรงเรียน วัด ถนน และลำเหมือง ที่รัฐสามารถเข้ามาพัฒนาได้ตามกฎหมาย ผ่านหน่วยงานพัฒนาต่างๆ ของรัฐ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 รัฐได้เริ่มแทรกแซงชุมชนอย่างเข้มข้น อำเภอลำปางเข้ามาทำสัม โนคริวในชุมชนเพื่อตรวจสอบจำนวนประชากร และต่อมาในปีพ.ศ.2503 ได้เข้ามาทำบัตรประจำตัวประชาชนให้กับชาวบ้าน โดยใช้บริเวณสนามหน้าวัดเป็นสถานที่ดำเนินการ ในขณะที่พ่อนานทองดีต้องมีหน้าที่ในการออกทำความเข้าใจกับชาวบ้านด้วยการเรียกประชุมเพื่อให้ความร่วมมือแก่ทางอำเภอ ในขณะที่ต้องรับนโยบายจากรัฐ โดยการไปประชุมที่อำเภอเกือบทุกเดือน²

สำหรับปัญหาการผลิตสุราเดือนก็ได้รับการกำชับให้มีการปราบปรามมากขึ้นรวมทั้งมีการส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุมเมื่อทราบว่าที่ใดมีการผลิต แต่กำนันเองก็ไม่เคยออกจับกุมด้วยตัวเอง แต่จะใช้วิธีทำความเข้าใจขอร้องให้ชาวบ้านที่ผลิตสุราให้เลิกผลิต มิฉะนั้นกำนันจะถูกดำเนินคดีจากอำเภอได้ การผลิตสุราของชุมชนจึงลดลงอย่างมาก และชาวบ้านที่ไม่มีเงินซื้อจำเป็นต้องออกไปหาซื้อสุราเดือนต่างชุมชน ในราคาขวดละ 3.50 บาท แต่ก็ยังถูกกว่า “เหล้าขาว” สุราที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ถูกที่สุดที่มีราคาขวดละ ประมาณ 7 บาท โดยชาวบ้านนิยมซื้อมาฝักดินเพื่อกันเจ้าหน้าที่เห็นครั้งละ “หมื่น” ซึ่งหมายถึงสุรา 10 ขวด³

งานที่เพิ่มขึ้นมากมายดังกล่าวเป็นผลให้พ่อนานทองดีขอลาออกถึง 2 ครั้ง เนื่องจากต้องทำงานหนักมาก และเสียเงินมากจากการไปช่วยเหลืองานบุญต่างๆ เช่นงานศพ และงานขึ้นบ้านใหม่ที่จำเป็นต้องให้เงินช่วยเหลือครั้งละ 5 บาท ในขณะที่เงินเดือนมีน้อยมาก 1 ใน 2 ครั้งดังกล่าวชาวบ้านยอมให้ลาออกแต่ท้ายสุดก็ต้องขอร้องให้กลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้านใหม่เพราะไม่สามารถหาผู้อื่นที่มีความเหมาะสมได้⁴

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่านโยบายต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการเก็บภาษีและการเกณฑ์ทหารของรัฐ การออกเอกสารสิทธิ และการทำสัม โนประชากรของอำเภอเป็นผลให้ชาวบ้าน

¹เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า, น. ก.

²สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตรโคตร, วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542.

³สัมภาษณ์ ปรีบ ใบบาง ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กันยายน

⁴สัมภาษณ์ ปรีบ ใบบาง วันที่ 9 กันยายน 2542.

ต้องเสียภาษีเป็นตัวเงินจำนวนมากพอสมควร กล่าวคือผู้ที่มีที่นาไม่ถึง 5 ไร่ไม่ต้องเสียภาษี ส่วนผู้ที่มีเกินกว่า 5 ไร่ต้องเสียภาษีไร่ละ 5 บาท ในขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ของชุมชนมักมีที่นาประมาณ 10-20 ไร่ ดังนั้นแต่ละครัวเรือนจึงต้องเสียภาษีประมาณ 50 – 100 บาทในหนึ่งปี แต่เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเศรษฐกิจใบยาสูบมีการเติบโตอย่างมากชาวบ้านสามารถขายใบยาสูบได้ราคาดี การเสียภาษีดังกล่าวจึงไม่เกิดปัญหามากนัก

นอกจากนั้นรัฐยังได้สร้างโรงพยาบาลประจำอำเภอคอยสะเก็ด ที่มีที่ตั้งอยู่ห่างชุมชนบ้านหลวงเหนือเพียง 500 เมตร แต่ในช่วงปี 2500 – 2520 ยังไม่ได้รับความสนใจจากชุมชนมากนักและชาวบ้านยังคงอาศัยการแพทย์พื้นบ้านคือหมอยาและหมอเป่าเป็นหลัก เนื่องจากการแพทย์แผนใหม่ราคาแพงชาวบ้านจะใช้บริการเมื่อจะเจ็บหนักจริงๆ จนบางครั้งเรือนต้องขายนาเป็นค่ารักษาชาวบ้านจึงไม่นิยมใช้บริการมากนัก¹

ปีพ.ศ. 2505 กำนันจันทร์ เกษียณอายุราชการ ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่ในตำบลหลวงเหนือจึงเลือกผู้นำใหม่ และพ่อหนานทองดีได้รับเลือกให้เป็นกำนันด้วยเหตุผลว่าเป็นผู้ที่มีความรู้สูงที่สุดในหมู่ผู้ใหญ่บ้าน และผ่านการบวชเรียนมานาน

พึงตระหนักว่าการเป็นกำนันในสมัยนั้นมีได้เกี่ยวพันกับผลประโยชน์มากอย่างในปัจจุบันผลตอบแทนที่กำนันได้รับมีเพียงเงินเดือนจำนวน 75 บาท และการลดหย่อนภาษีอีกเล็กน้อย โดยเฉพาะกำนันทองดีนั้นเป็นผู้ที่ไม่เคยยอมรับรายได้พิเศษอื่นๆ เลยแม้แต่ค่าธรรมเนียมการทำเอกสารราชการ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าค่าลายเซ็น ที่ชาวบ้านต้องจ่ายเมื่อมาติดต่อกำนันก็เป็นผู้นำชุมชนเพียงคนเดียวที่ไม่ยอมรับค่าธรรมเนียมดังกล่าว² โดยกำนันได้ให้เหตุผลว่า ไม่จำเป็นต้องใช้เงินทะเบียนราษฎรก็มีอยู่แล้วไม่ยุ่งยาก แค่เป็นตัวกลาง และไม่ต้องการเงินพวกนี้ พร้อมกับกล่าวว่า “กินเล็กกินน้อยมันไม่ดี มันเป็นหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุข”³

หน้าที่ของกำนันนั้นนอกจากจะต้องเป็นผู้นำของสมาชิกในชุมชนและองค์กรต่างๆ ของชุมชน ก็ยังต้องทำหน้าที่ในการเป็นตัวแทนชุมชนติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการโดยตรง ความรับผิดชอบในการดูแลครอบครัวที่ต้องกระทำไปพร้อมกับการเป็นตัวกลางระหว่างรัฐกับชุมชนที่เป็นงานที่หนักมากขึ้นเรื่อยๆ ตามนโยบายการขยายอำนาจเข้าสู่ชุมชนที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นผลให้ชาวบ้านที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านบางคนไม่ยอมรับตำแหน่ง⁴

¹สัมภาษณ์ สวงน บัวจันทร์ ราษฎรบ้านหมู่ 4 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 5 ตุลาคม 2539.

²สัมภาษณ์ ปีรป ใบแสง วันที่ 9 กันยายน 2542.

³สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตรโคตร วันที่ 9 ธันวาคม 2542.

⁴สัมภาษณ์ นายบุญทอง บัวเย็น ราษฎรบ้านหมู่ 5 ต.หลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ อังในรัตนพร เศรษฐกุล ชูสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และราญ ฤณาท , เรื่องเดียวกัน, น. 42.

หลังได้รับเลือกให้เป็นกำนันชาวบ้านลวงเหนือเริ่มเรียกร้อง ต้องการมีไฟฟ้าใช้ กำนันจึงออกรวบรวมรายชื่อผู้ที่ต้องการใช้ไฟฟ้า และได้ประมาณ 40 หลังคาเรือน เพื่อดำเนินการขอขออนุญาตจากรัฐ เดินกระแสไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน และถือเป็นครั้งแรกที่ชุมชนเริ่มเรียกร้องทรัพยากรใหม่ๆ จากรัฐเพื่อตอบสนองความต้องการใหม่ๆ ของชุมชน

อย่างไรก็ดีทางการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้แจ้งว่า ภาครัฐมีงบประมาณเพียงการจัดซื้อสายไฟและอุปกรณ์ในการเดินสายเข้าสู่ชุมชน แต่ยังคงงบประมาณในการจัดซื้อเสาไฟแรงดันสูงและเสาไฟแรงดันต่ำ กำนันจึงต้องดำเนินการ โดยได้เรียกรายเงินจากผู้ที่ต้องการไฟฟ้าเพื่อจัดซื้อเสาไฟฟ้า โดยได้ทำการซื้อไม้จากลำพูนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15 นิ้ว สูง 24 เมตรสำหรับเสาไฟฟ้าแรงดันสูง และขนาดความสูง 16 เมตร สำหรับเสาไฟฟ้าแรงดันต่ำ หลังจากนั้นได้ระดมแรงงานลูกบ้านผ่านหัวหมวดต่างๆ มาตกแต่งไม้ริคกิ่งก้านที่เหลือให้เรียบ ปอกเปลือก และเผาไฟเพื่อขจัดเชื้อราแล้วทำการขุดหลุม ดัดตั้งเสาไฟจากถนนใหญ่สู่ชุมชน เป็นผลให้ชุมชนมีไฟฟ้าใช้ในระบะแรกนี้กว่า 40 หลังคาเรือน¹

การนำไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนดังที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของระบบการระดมแรงงานและโครงสร้างทางสังคมของชุมชนไทลื้อบ้านลวงเหนือที่ชาวบ้านยังคงสามารถพึ่งพาแรงงานจากการเอามือเอารวันได้

ในส่วนของพัฒนาระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ เกษตรอำเภอพุทธ ยานะ ได้พัฒนาภาคเกษตรกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องร่วมกับกำนันทองดี สืบต่อจากสมัยของพี่น้องสาม มีการแนะนำการปลูกถั่วลิสงและถั่วเหลืองพันธุ์ใหม่ แนะนำการปลูกพืชผักเช่นผักกาด อบรมการทำปุ๋ยหมัก การเผยแพร่เทคนิคความรู้แก่ชาวบ้านยังคงกระทำโดยใช้ 2 วิธี คือเข้าหาชาวบ้านตามแปลงเพาะปลูกและร่วมมือกับกำนันเรียกชาวบ้านมาประชุมรับฟังคำชี้แจง

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาระบบชลประทานในส่วนองลำเหมืองสายย่อยเพิ่มเติม โดยเกษตรอำเภอเป็นผู้ออกแบบ วางเส้นทางการเดินน้ำให้ที่นาได้รับน้ำอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น ในขั้นตอนของการพัฒนาเกษตรอำเภอจะปรึกษาร่วมกับแก่ฝ่าย และกำนัน ระดมแรงงานชาวบ้านผู้ใช้น้ำในเขตนั้นๆ ไปพัฒนาลำเหมือง โดยเกษตรอำเภอ แก่ฝ่ายและกำนันจะเป็นผู้ควบคุมงาน²

ฐานทางเศรษฐกิจในรูปแบบของเงินตราของชุมชนดีขึ้นจากการผลิตพืชไร่เพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะการปลูกยาสูบที่ขายได้โดยเฉลี่ยแล้วราคาภิโกรกรัมละ 1 บาท ในขณะที่ที่นา 1 ไร่ผลิตได้ 2,400-3,000 กิโลกรัม หักทุนค่าปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชแล้วได้เงินประมาณ 1,600 – 2,200 บาทต่อ

¹สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตรโคตร อายุ 79 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 กันยายน 2540.

²สัมภาษณ์ แม่สมเพชร นามเมือง อายุ 68 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 6 ตุลาคม 2542.

ไร่ ชาวบ้านจึงมีรายได้โดยเฉลี่ยจากที่นิยมปลูก 2 ไร่โดยประมาณ เป็นเงิน 3,200 - 4,400 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งเป็นรายได้ที่มากพอควรในยุคที่เงินตราหายาก เช่นการรับจ้างในโรงพยาบาลได้ค่าจ้างเพียงวันละ 3-5 บาทเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตามนับแต่อดีตจนถึงช่วงเวลาดังกล่าวการปลูกพืชไร่ก็ยังคงทำหลังหน้านานเท่านั้น ชาวบ้านยังคงรักษาพื้นฐานการผลิตดั้งเดิมของชุมชนคือการผลิตข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองเพื่อการบริโภคเป็นหลัก¹ โดยไม่พยายามนำชุมชนเข้าสู่ระบบการค้าข้าวที่แม้ว่ารัฐจะพยายามส่งเสริม แต่ก็เป็น การส่งเสริมการผลิตเพื่อการตอบสนองการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม กล่าวคือรัฐยังคงพยายามกดราคาข้าวอย่างค่อนเนื่องด้วยการใช้มาตรการต่างๆ อันได้แก่ การเก็บพรีเมียมข้าว การสำรองข้าวเพื่อการส่งออก การกำหนดโควตาข้าวส่งออก การส่งเสริมการลงทุนด้วยการปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศ และการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนสูงเงินตรากว่าความเป็นจริง²

นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่าแม้ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะมีฐานะดีขึ้นจากการเติบโตของระบบการเกษตรเชิงพานิชย์ดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านลวงเหนือหลายครัวเรือนกลับต้องสูญเสียที่ดินกินของตน เนื่องจากความต้องการใช้เงินตราที่มากขึ้นในการลงทุนในภาคการเกษตรเชิงพานิชย์ที่ต้องลงทุนมากขึ้น หรือมีรายจ่ายอื่นๆที่เป็นตัวเงินสูงขึ้นจากการซื้อสินค้าจากเมืองและค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ที่เมืองต้นอาจหาเงินโดยการ “ตกเขี้ยว” หรือการขายข้าวล่วงหน้าให้แก่ชาวนารวย³ ซึ่งชาวนาที่มีนาอยู่คือไม่เกิน 10 ไร่ เคยใช้วิธีการดังกล่าวทั้งสิ้น⁴

หากชาวบ้านคนใดต้องการเงินกู้จำนวนมากก็อาจต้องขอมกู้เงินจากนายทุนเงินกู้ ซึ่งได้แก่จำนวนและภรรยาซึ่งเป็นนายทุนเงินกู้ที่ผันตัวเองจากการเป็นพ่อค้าคนกลางดังที่กล่าวไปแล้ว ภายใต้ระบบเงินกู้แบบที่มีอัตราดอกเบี้ยที่สูงมากคือประมาณร้อยละ 5 ต่อเดือนในช่วงประมาณปี 2503 เนื่องจากยังไม่มีแหล่งเงินกู้อื่นๆ ประกอบกับการปลูกพืชไร่ในขณะนั้นก็ให้อัตราการตอบแทนที่สูง แต่ท้ายที่สุดแล้วผู้กู้หลายรายไม่สามารถชำระหนี้สินได้เพราะการเป็นหนี้เพียงปีเดียวดอก

¹ สัมภาษณ์ พ่อจันทร์ บุญซึ้ง อายุ 70 ปี ชาวบ้านหมู่ 5 ต. ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 15 สิงหาคม 2539.

² อัมมาร์ สยามวาลา และสุทัศน์ เศรษฐบุตร, “ผลกระทบของการแทรกแซงของรัฐที่มีต่อดุลการชำระเงินการโอนทรัพยากรจากภาคเกษตรกรรม และการกระจายรายได้ พ.ศ. 2503 - 2527”, เศรษฐกิจไทยบทสันทางแห่งประชารธรรม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), น. 3 - 53.

³ ซึ่งมักเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านของเขาเองซึ่ง “การตกเขี้ยว” ดังกล่าว ยังคงเป็นระบบที่ขึ้นอยู่กับรากฐานความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน เช่นหากผลผลิตไม่ค้ำจริง ๆ ผู้ซื้ออาจยังไม่เอาข้าวในฤดูกาลดังกล่าว

⁴ สัมภาษณ์ ปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ชาวบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 พฤศจิกายน 2542.

เบี้ยก็มากเกือบเท่าเงินต้น จึงมีชาวบ้านต้องเสียที่มากกว่า 10 ราย หรือคิดเป็นพื้นที่มากกว่าร้อยไร่ในช่วงเวลาเพียงไม่ถึง 10 ปี เป็นผลให้สองสามมีกรรยากลายเป็นผู้มีฐานะที่ติดคนหนึ่งของชุมชน¹

ในขณะที่แหล่งเงินกู้ที่รัฐจัดตั้งขึ้นเกิดในปี พ.ศ.2509 คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า ธ.ก.ส. ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรให้มีแหล่งเงินกู้ราคาถูกไว้ในการประกอบอาชีพในภาคการเกษตร โดยคิดอัตราดอกเบี้ยเพียงปีละประมาณร้อยละ 11 ต่อปี แต่ในระยะแรกนี้ก็ยังคงมีชาวบ้านในชุมชนบ้านลวงเหนือที่ใช้บริการหน่วยงานดังกล่าวเพียงไม่ถึง 10 ราย เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ทั้งจากตัวชาวบ้านเองที่ส่วนใหญ่ยังไม่มีความจำเป็นต้องกู้เงิน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ในขณะที่ผู้ที่ต้องการเงินก็ยังคงมีความไม่แน่ใจไม่คุ้นเคย นอกจากนี้จากเงื่อนไขของ ธ.ก.ส. เองก็เป็นปัจจัยที่จำกัดกลุ่มผู้ใช้บริการ

กล่าวคือการกู้เงินของ ธ.ก.ส. นั้นมี 2 รูปแบบหลัก คือการกู้แบบใช้หลักทรัพย์สินประกัน ที่ต้องอาศัยเอกสารสิทธิที่ดินอันได้แก่ น.ส.3 และ โฉนด เป็นหลักทรัพย์สินประกัน ในกรณีดังกล่าวชาวบ้านยังคงมีเพียงใบ สค.1 จึงไม่สามารถนำมาเป็นหลักประกันค้ำประกันได้ หรือในอีกรูปแบบหนึ่งคือการกู้เงินแบบรับรองรับผิดชอบลูกหนี้ร่วมกัน หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “การกู้หวน” อันหมายถึงการรวมกลุ่มญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป เพื่อทำเรื่องขอกู้เงิน โดยค้ำประกันซึ่งกันและกัน

แต่ทั้งนี้ไม่ว่าชาวบ้านจะกู้ตามรูปแบบใดก็ตามก็ยังคงมีคุณสมบัติตามเงื่อนไขที่ว่าผู้กู้ต้องเป็นเกษตรกรที่มีความชำนาญหรือได้รับการฝึกอบรมในการเกษตร (ตามรูปแบบของรัฐ) และเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรเพื่อขายเป็นมูลค่าพอสมควร หรือมีช่องทางจะปรับปรุงการเกษตรให้มีรายได้เพียงพอต่อการชำระหนี้ได้² ดังนั้นผู้กู้จึงต้องกู้เงินไปใช้เพื่อการเกษตรเชิงพาณิชย์เท่านั้น เพราะหลังจากการกู้ยืมทางธนาคารยังจะส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจตราอีกด้วย ดังพบว่าในสมัยดังกล่าวชาวบ้านบางคนกู้เงินมาซื้อควาย แต่นำเงินไปใช้ในค่าใช้จ่ายอื่น เมื่อเจ้าหน้าที่มาตรวจ หัวหน้ากลุ่ม ธ.ก.ส. ประจำหมู่บ้านที่เป็นคนในชุมชนเองต้องรีบบอกสมาชิกดังกล่าวให้รีบยืมควายจากเพื่อนบ้านมาให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบ

ด้วยเหตุผลข้างต้น ธ.ก.ส. ในระยะแรกจึงมีผู้กู้ไม่มากนัก แต่ในระยะยาวแล้วพบว่าชาวบ้านนิยมกู้เงินกับ ธ.ก.ส. มากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งจากความต้องการใช้เงินที่ผันแปรตามความต้องการของชาวบ้านที่มีการผลิตเชิงพาณิชย์เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ หรือการลงทุนในการศึกษาของบุตรหลานที่สูงขึ้นตามระดับการศึกษา รวมทั้งการได้รับเอกสารสิทธิที่ดินที่สามารถนำมาเป็นหลักประกันค้ำประกันในช่วง

¹สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ ปินตา อายุ 66 ปี ราษฎรลวงเหนือบ้านหมู่ 4 ต.ลวงเหนือ อ.คอกสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 20 พฤศจิกายน 2542.

²กองประชาสัมพันธ์ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร, คู่มือบริการสำหรับเกษตรกรลูก กู้, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร, กรุงเทพฯ, 2537.

เวลาต่อมา เช่น น.ส.3¹ ที่มีการเริ่มทำในปีพ.ศ. 2513² ซึ่งมีผลทำให้ความนิยมในการกู้เงินนอกระบบลดลงเรื่อยๆ และอัตราการสูญเสียที่ดินจากการชำระหนี้สินลดลงอย่างมาก และฐานะของเกษตรกรโดยรวมดีขึ้น³

แต่อย่างไรก็ดีอาจกล่าวได้ว่าในความเป็นจริงแล้วการกู้เงินจาก ธ.ก.ส. นั้นก็มีผลกระทบต่อวิธีการผลิตดั้งเดิมชาวบ้านเช่นกัน เพราะนอกจากจะส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถตัดสินใจในเรื่องของการผลิตได้อย่างอิสระ เนื่องจากเนื่องไขการปล่อยสินเชื่อที่เน้นการสนับสนุนเฉพาะการผลิตเชิงพาณิชย์ ที่รัฐเชื่อว่าเป็นสิ่งที่จะส่งผลให้ชาวบ้านสามารถชดใช้หนี้สินได้ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ไม่สนับสนุนการทำเกษตรแบบพอยังชีพ

การสนับสนุนดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงการดึงชาวบ้านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และยิ่งเห็นได้ชัดเจนจากการปล่อยกู้เงินให้กับการทำเกษตรระบบพันธะสัญญา เพราะโดยจุดมุ่งหมายของธ.ก.ส. นั้นจะปล่อยกู้ให้แก่การทำเกษตรที่ก่อให้เกิดรายได้ ธ.ก.ส. จึงส่งเสริมการเกษตรในระบบพันธะสัญญาที่มีแผนการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเป็นระบบอย่างเต็มที่ เช่นการปลูกยาสูบในสมัยดังกล่าว

นักวิชาการชาวตะวันตกท่านหนึ่งเคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ในทางปฏิบัติแล้ว ธ.ก.ส.มีฐานะขัดแย้งในตัว ด้านหนึ่งดูเหมือนว่าจะทำให้ชาวนารายย่อยมีอำนาจการต่อรองมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งกลับทำหน้าที่สนับสนุนหรือเป็นผู้นำเอาวิธีการดั้งเดิมแบบใหม่เข้าไปสู่ชนบท รวมทั้งเก็บเกี่ยวผลประโยชน์บางส่วนจากกระบวนการดังกล่าว เช่นการคิดดอกเบี้ย หรือขายปัจจัยการผลิตทั้งปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และเครื่องจักรเพื่อการเกษตร⁴

แต่อย่างไรก็ดี โดยภาพรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่าการปลูกพืชไร่เพื่อขายในช่วงเวลาดังกล่าวก็ส่งผลให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีฐานะที่ดีขึ้น ซึ่งสิ่งที่บ่งชี้ถึงการมีเงินออมมากขึ้นประการหนึ่ง ได้แสดงออกให้เห็นถึงการออมทรัพย์ร่วมกัน และการพัฒนาองค์กรชุมชนให้รับกับบริบทความเปลี่ยนแปลงคือการจัดตั้ง กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ในชุมชนบ้านหลวงเหนือหมู่ 4 และหมู่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2504 เป็นแห่งแรกในอำเภอคอยสะเก็ด โดยมีกำนันทองดีซึ่งในขณะนั้นยังคงเป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹น.ส.3 จัดเป็นเอกสารสิทธิ์ที่สามารถโอนกรรมสิทธิ์ ซื้อขายที่ดินได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย จึงใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันได้ และด้วยเงื่อนไขเดียวกันนี้เองที่เปิดช่องให้ชาวบ้านสามารถขายที่ทำกินเป็นครั้งแรกอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และบุคคลภายนอกสามารถเข้าซื้อที่ดินในชุมชนโดยมีรัฐเป็นผู้รับรองกรรมสิทธิ์.

²สัมภาษณ์ กำนันทองดี บุตรโคตร อายุ 79 ปี อดีตกำนันตำบลหลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 กันยายน 2540.

³สัมภาษณ์ นายสนอง ชัยชนะ เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร สาขาอำเภอคอยสะเก็ด.

⁴ฟิลิป เฮอร์ซ, “หมู่บ้านสู่รัฐรัฐหมู่บ้าน”, รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), น. 127-128

เป็นแกนนำในการจัดตั้ง โดยแรกเริ่มใช้ชื่อกลุ่มว่า “ กลุ่มสงเคราะห์ศพบ้านลวงเหนือ ” มีสมาชิกทั้งชุมชนเข้าร่วมในช่วงแรกเริ่มประมาณ 160 ครั้วเรือน

จัดเป็นองค์กรในรูปแบบใหม่ที่ชาวบ้านให้ความสำคัญและเข้าร่วมกันมากมาย เนื่องจากการประกันชีวิตในรูปแบบหนึ่งที่ทับซ้อนบนลักษณะความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนที่เมื่อมีผู้เสียชีวิต สมาชิกของชุมชนที่เหลือก็จะมอบความช่วยเหลือให้แก่ญาติผู้เสียชีวิตเช่นการมาช่วย – ร่วมงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านล้วนปฏิบัติกันมาเนิ่นนานแล้ว การไม่ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอาจหมายถึงการถูกขับออกจากสังคม และจะไม่มีเพื่อนบ้านคอยช่วยเหลือหากตัวเองเดือดร้อน

แต่เดิมความช่วยเหลือระหว่างชาวบ้าน มีหลายรูปแบบเช่นอาจบริจาคข้าวสารหรืออาหารแก่ญาติผู้เสียชีวิต มาช่วยงานศพ หรือเผาศพเป็นเพื่อนญาติผู้ตาย เหล่านี้เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ต่อมาชาวบ้านพบว่าการจัดงานศพเริ่มใช้เงินมากขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นภาระต่อญาติผู้เสียชีวิตอย่างมาก จึงเป็นผลให้เกิดกลุ่มฌาปนกิจขึ้นเพื่อเป็นการรับประกันความช่วยเหลือแก่ญาติผู้เสียชีวิต

เป็นที่น่าสนใจว่าในส่วนของรัฐนั้นเกิดขึ้นหลังจากนั้นถึง 15 ปี กล่าวคือรัฐได้ออก พระราชบัญญัติฌาปนกิจสงเคราะห์ ในปี พ.ศ. 2519 เพื่อส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ และชุมชนต่างๆ ได้ร่วมกลุ่มเพื่อช่วยการฌาปนกิจในหมู่สมาชิก และได้ให้กรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้ดูแล

อย่างไรก็ดีในการก่อตั้งครั้งแรก ไม่มีการเก็บเงินสมาชิกแรกเข้า การเก็บเงินสมาชิกเริ่มเมื่อมีสมาชิกของครั้วเรือนที่เป็นสมาชิกเสียชีวิต ในอัตราครั้วเรือนละ 3 บาท ดังที่กล่าวมาญาติผู้เสียชีวิตในสมัยนั้นจึงได้รับเงินช่วยเหลือประมาณ 5,000 บาท อย่างไรก็ตาม ในช่วง 3-4 ปีถัดมาชาวบ้านส่วนใหญ่มองว่าการเก็บเงิน 3 บาทนั้นน้อยไป จึงมีการเพิ่มเป็น 5 บาทต่อหนึ่งศพ¹ และเป็นผลให้ญาติผู้เสียชีวิตได้รับเงินเพิ่มเป็น 7,000 บาท ต่อหนึ่งศพ ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่มากสำหรับชาวบ้านในสมัยนั้นและส่วนใหญ่ก็มีเงินเหลือเก็บหลังพิธีศพเพราะส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายพิธีเพียง 3,000 – 5,000 บาท

เงื่อนไขของการเป็นสมาชิกของกลุ่มในอดีตก็คือการที่ครั้วเรือนนั้นๆ ต้องเป็นญาติพี่น้องกับชาวบ้านชุมชนบ้านลวงเหนือ การแยกครั้วเรือนใหม่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทั้งที่อพยพไปอยู่ต่างชุมชนและภายในชุมชน ประกอบกับความช่วยเหลือเกื้อกูลภายในชุมชน เป็นเงื่อนไขหลักที่ทำให้การเก็บเงินสมาชิกไม่ค่อยมีการเพิ่มอัตราสูงขึ้นบ่อยครั้งนัก (จำนวนสมาชิกที่เพิ่มหมายถึงการต้องเรียกเก็บเงินที่บ่อยครั้งขึ้น หรือ ภาระที่สูงขึ้นด้วย)

นอกจากกลุ่มฌาปนกิจที่เป็นกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งโดยชาวบ้านแล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐเองก็มีการจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจในรูปแบบของสมาคมเช่นกัน โดยมีการจัดตั้งองค์กรดังกล่าวผ่าน ธ.ก.ส โดยมีหลักการคล้ายกับองค์กรของชุมชนที่จะเก็บเงินสมาชิก รวบรวมให้แก่ญาติพี่น้องผู้เสียชีวิต

¹ สัมภาษณ์ นายศิริเดช บุญแก้ววุฒิ อายุ 61 ปี ประธานดำเนินงาน สมาคม ฌาปนกิจสงเคราะห์ญาติมิตรบ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อ. คอยสะแกด จ. เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

ชีวิต แต่สิ่งที่แตกต่างกันไปจากองค์การฌาปนกิจของชุมชนก็คือ เงื่อนไขของการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การ และวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง

กล่าวคือ องค์การดังกล่าวเป็นองค์การระดับจังหวัดที่มีสมาชิกครอบคลุมขอบเขตทั้งจังหวัด ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกจะต้องเป็นผู้ที่เป็นสมาชิกผู้ หรือฝากเงิน ธ.ก.ส. เท่านั้น โดยธ.ก.ส. ได้แยกสมาคมดังกล่าวออกเป็นสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ลูกค้าผู้กู้ (ฉปก.) และสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ลูกค้าผู้ฝาก (ฉกฝ.) แต่ในความเป็นจริงแล้ว สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ลูกค้าผู้กู้ (ฉปก.) จะเป็นสมาคมที่มีความสำคัญและได้รับความนิยมมากที่สุดเพราะมีจำนวนสมาชิกมากกว่า (จากสมาชิกผู้กู้ที่มีจำนวนมาก - และธ.ก.ส. คอยสะเก็ดที่จะรับฝากเงินเมื่อปี พ.ศ. 2539¹) ชาวบ้านจึงต้องการเข้าร่วมเพราะญาติผู้เสียชีวิตจะได้เงินชดเชยเป็นจำนวนมากเนื่องจากการระดมเงินช่วยเหลือจากสมาชิกทั้งจังหวัดในอัตราสพละ 2 บาท (สมาชิกในเขตจังหวัดเชียงใหม่ในช่วงก่อตั้งมีประมาณ 6,000 คน)²

จากเป็นสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือครอบครัวสมาชิกผู้เสียชีวิตแล้ว ยังเป็นเงินที่จะนำมาชำระหนี้สินของ ธ.ก.ส.³ ส่งผลให้ครอบครัวผู้เสียชีวิต หรือสมาชิกกลุ่มที่ร่วมค้าประกันผู้เสียชีวิต (ในกรณีของการกู้หวัน) ไม่ต้องหาเงินมาชดใช้และ ธ.ก.ส. ได้รับการชำระหนี้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งการจัดตั้งสมาคมดังกล่าวถูกนักวิชาการตะวันตกมองว่าเป็นการรูด้าของรัฐในขั้นตอนการทำงานของชุมชน รวมทั้งเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการที่รัฐเข้ามามีบทบาทในสถาบันของชุมชนหมู่บ้านผ่านตัวแทนของรัฐในระดับท้องถิ่น

นอกจากการจัดตั้งองค์การที่มีบทบาท ในสถาบันของชุมชนดังกล่าวแล้วรัฐยัง ได้มีการเข้าแทรกแซงองค์การของชุมชน โดยการเข้ามามอบนโยบายให้ชุมชนจัดตั้งองค์การตามความต้องการของรัฐ ซึ่งนักวิชาการได้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการจัดตั้งองค์การที่รัฐคาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐแต่มิได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งพยายามคัดค้านการมีบทบาทขององค์การท้องถิ่นเมื่อจะออกมามีบทบาทภายนอกชุมชน⁴

อาจกล่าวได้ว่าองค์การที่จัดตั้งขึ้นเหล่านี้ ส่วนใหญ่แล้วเป็นองค์การที่มีได้มีรากฐานจากองค์การดั้งเดิมของชุมชน รวมทั้งองค์การที่อำเภอและกรมการศาสนาได้ส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดตั้งองค์

¹สัมภาษณ์ นายสนอง ชัยชนะ เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร สาขาอำเภอ คอยสะเก็ด.

²สัมภาษณ์ นายควงจันทร์ ปินดาอายุ 66 ปี หัวหน้ากลุ่ม ธ.ก.ส. ค.16, ราษฎรบ้านหลวงเหนือ หมู่ 4 ค.หลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ วันที่ 20 พฤศจิกายน 2542.

³กองประชาสัมพันธ์ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร, คู่มือบริการสำหรับเกษตรกรลูกค้า, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อการเกษตร, กรุงเทพฯ, 2528.

⁴ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บ้านกับเมือง, น. 62.

กรในรูปแบบใหม่อีกองค์กรหนึ่งคือ กลุ่มหนุ่มสาวในปี พ.ศ. 2506 ซึ่งรัฐต้องการจัดตั้งขึ้นเพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์

การจัดตั้งกลุ่มหนุ่มสาวในชุมชนบ้านลวงเหนือนี้ พบว่าเกษตรอำเภอพุทธ ยานะ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดตั้งกลุ่ม ทั้งการประชุมชี้แจงร่วมกับกำนันและรวบรวมสมาชิกจัด โครงสร้างวางนโยบายกลุ่ม ที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป จนถึงแต่งงานมีครอบครัว ทั้งเพศชายและเพศหญิง¹

อย่างไรก็ดี สิ่งที่น่าสนใจก็คือประธานคนแรกของกลุ่มหนุ่มสาวชุมชนบ้านลวงเหนือหมู่ 4-5 เป็นผู้หญิง ที่มีวุฒิการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุ 20 ปี แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความเป็นผู้นำของผู้หญิงของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ในช่วงของการก่อตั้ง กลุ่มหนุ่มสาวมัก ได้รับการมอบหมายจากอำเภอและกรมศาสนาให้ส่งตัวแทนไปประกอบกิจกรรมภายนอกชุมชน² ซึ่งกิจกรรมทางศาสนาได้แก่ การไปแข่งขันตอบปัญหาธรรม หรือแข่งการขันสวดมนต์ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะมีพระธรรมทูต มาติดต่อกับ

ส่วนกิจกรรมที่จัดกับทางอำเภอนั้นก็ได้แก่การส่งตัวแทนเข้าร่วมจัดรณพฐาชาติของอำเภอคอยสะเก็ดเพื่อส่งประกวด การส่งตัวแทนไปกราบบังคมทูลพระฉายาลักษณ์ รัชกาลที่ 5 เนื่องในวันปิยมหาราช หรือส่งตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่อำเภอจัดขึ้น³ กิจกรรมเหล่านี้ก็เป็นการสืบทอดบทบาทเดิมของผู้หญิงในชุมชนเช่นกัน

การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะเห็นได้ว่าล้วนเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความมีเอกภาพของ ชาติไทย โคนเน้นสถาบันหลัก 3 สถาบันได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งต้องมีการรณรงค์เยาวชนในชุมชนต่างๆ เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ รัฐไทยในสมัยนั้นต่อต้านอย่างมาก

ส่วนกิจกรรมภายในชุมชนนั้น เนื่องจากในสมัยนั้นยัง ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาวจึงมีบทบาทในการช่วยในกิจกรรมทางศาสนา เช่นช่วยจัดพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ โดยการส่งตัวแทนเข้าช่วยเป็นแรงงานในพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ของชุมชน อย่างไรก็ตาม กลุ่มหนุ่มสาวก็จัดเป็นกลุ่มองค์กรที่ชาวบ้านที่ผู้ใหญ่รวมทั้งกำนัน ไม่ให้ความสำคัญมากนัก

¹สัมภาษณ์ นางสมเพชร นามเมือง ราษฎรหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 6 ตุลาคม 2542.

²และเป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐนั้นใช้พุทธศาสนาเป็นค่านำในการเข้าแทรกแซงชุมชนโดยตรงในกรณีดังกล่าว (และในอีกหลายกรณีดังจะกล่าวต่อไป) ซึ่งคงเป็นเพราะ กิจกรรมทางศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านมองในด้านบวกอยู่เสมอ และคำสอนของพระก็เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อฟังกว่าการที่ข้าราชการจะเป็นผู้ดำเนินการ

³สัมภาษณ์ นางเพ็ญพรรณ บัวชอย อดีตประธานกลุ่มหนุ่มสาวบ้านลวงเหนือ ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 3 มกราคม 2542.

เนื่องจากเป็นกลุ่มองค์กรที่มีได้ตอบสนองผลประโยชน์ของชุมชนโดยตรง โดยวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มมิได้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเลยเช่นปัญหาคอมมิวนิสต์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในชุมชน และเห็นเป็นเพียงเด็กที่โครงสร้างดั้งเดิมของชุมชนมิได้เปิดโอกาสให้มีบทบาทในการชี้นำชุมชนมากนัก ดังนั้นการดำเนินงานของกลุ่มในช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีจนถึงปี พ.ศ. 2509 เท่านั้น เนื่องจากประธานกลุ่มหนุ่มสาวแต่งงาน แต่ไม่มีเยาวชนคนอื่น ๆ สืบทอดต่อ จึงต้องยุบกลุ่ม¹

ในปีพ.ศ.2509 พระวิหารหลังเก่าของชุมชนเริ่มทรุดโทรมลงอย่างมาก กำนันทองดีซึ่งเห็นความสำคัญของศาสนา จากการบวชพระเป็นเวลานานจึงประชุมปรึกษาลูกบ้านเรื่องการสร้างพระวิหารใหม่ หลังจากที่ชุมชนได้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่เมื่อปีพ.ศ.2495 ไปแล้ว ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างเห็นชอบ เนื่องจากส่วนใหญ่มีฐานะดีขึ้นจากการเติบโตของเศรษฐกิจใบยาสูบที่มีราคาสูงขึ้นตามความต้องการของตลาดโลก

สำหรับค่าก่อสร้างในโครงการดังกล่าวกำนันใช้วิธีการระดมเงิน โคนการระดมเงินทุนจากชาวบ้านผ่านการจัดงานทอดผ้าป่า ตานก่วยสลาก และการเรียกเก็บเงินบริจาคจากชาวบ้านเป็นเงิน 100 บาทต่อที่นา 1 ไร่ เป็นประจำทุกปี จนกว่าจะแล้วเสร็จ แต่เงินจำนวนดังกล่าวก็เป็นเงินจำนวนที่สูงมาก กล่าวคือสูงกว่าค่าภาษีบำรุงท้องที่กว่า 10 เท่าตัว ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวคือช่วงปี พ.ศ. 2508-2510 ชาวบ้านที่ทำนาที่ดอนไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างเต็มที่จากภาวะแห้งแล้งการจัดเก็บจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควรจึงเป็นผลให้การสร้างวิหารใช้เวลากว่า 11 ปี

ท้ายที่สุดการก่อสร้างได้อาศัยเงินบริจาคส่วนใหญ่จากกรุงเทพฯ โดยมีพระจากชุมชนที่ไปบวชอยู่กรุงเทพฯเป็นผู้จัดงานทอดผ้าป่าหาเงินมาสร้างวัดเป็นประจำทุกปี ซึ่งพระรูปนี้ภายหลังได้เป็นผู้นำของชุมชนในปัจจุบันดังจะกล่าวต่อไป

หากกล่าวถึงวัดศรีมุงเมืองในช่วงต้น พ.ศ. 2500 นี้ ถือได้ว่ายังคงเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็งองค์กรหนึ่งในชุมชนและยังคงมีบทบาทหน้าที่ หรือสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ในหลายทิศทาง ที่กล่าวถึงนี้เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากผู้นำชุมชนคือกำนันทองดีจะให้ความสำคัญแก่วัดและศาสนาพุทธอย่างมากแล้ว สมาชิกของชุมชนทุกคนก็ยังคงมีความศรัทธาในวัดสูงอย่างมาก ดังชาวบ้านกล่าวว่าในงานบุญต่างๆคนมาร่วมทั้งชุมชน

การที่คนมาร่วมทั้งชุมชน ได้นั้นนอกจากเพราะความศรัทธาแล้วก็พิจารณาได้ว่ามาจากการที่สมาชิกของชุมชนเกือบทั้งหมดยังคงทำมาหากินและใช้ชีวิตในชุมชนดังนั้นจึงมีเวลามาวัด รวมทั้งวัดเองยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางสังคมที่สมาชิกของสังคมจำต้องเข้าร่วม ในทางโลกการประชุมต่างๆ เช่นการเรียกประชุมของกำนันก็ยังคงกระทำที่วัด ในขณะที่เจ้าอาวาสวัดก็ยังคงปฏิบัติ

¹อย่างไรก็ตามการจัดตั้งองค์กรก็ให้ประโยชน์ทั้งกับรัฐและชุมชนอยู่บ้างได้แก่ การให้ประโยชน์กับรัฐในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ของชาวบ้านในระดับของเยาวชน ตลอดจนได้แรงงานมาช่วยในกิจกรรมต่างๆ ที่รัฐจัดให้มีขึ้น.

หน้าที่คล้ายกับผู้นำสงฆ์รุ่นก่อนๆ อดีตเจ้าอาวาสในยุคหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่า ช่วงที่เป็นเจ้าอาวาส ยังคงมีหน้าที่เช่นเจ้าอาวาสองค์ก่อนที่กล่าวไปแล้ว

แม้ว่าจะไม่มีบทบาทการเป็นผู้นำระดมแรงงานอย่างเจ้าอาวาสองค์ก่อนแต่ก็ต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้านเมื่อมีปัญหาครอบครัว หรือแม้แต่ปัญหาเศรษฐกิจที่เริ่มเพิ่มขึ้นตามความเปลี่ยนแปลง¹ ซึ่งสาเหตุที่พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ดังกล่าวน่าจะมาจากการที่ พระสงฆ์ยังคงมีหน้าที่ให้ความรู้และการศึกษาแก่ชุมชน และชุมชนยังให้ความเชื่อมั่นในองค์ความรู้ของสถาบันสงฆ์อยู่เช่นเดิม ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อการศึกษาแผนใหม่มีบทบาทแทนที่องค์กรสงฆ์ ค้ำจุนให้ความรู้และการศึกษามากขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงต่อไป

ยิ่งไปกว่านั้นในทางการศึกษาแม้ว่าการศึกษาแผนใหม่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นบันไดให้การเลื่อนสถานะหรือปรับเปลี่ยนอาชีพดังพบว่าในช่วงเวลานั้นเริ่มมีชาวบ้านที่พัฒนาอาชีพผ่านการศึกษาไปทำงานราชการในระดับล่างเช่นครู ตำรวจ และทหารชั้นประทวนประมาณ 20 คน แต่วัดก็ยังคงทำหน้าที่ดังกล่าวอยู่เช่นกันเพราะการศึกษาสมัยใหม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงคั้งนั้นเด็กหลายคนที่พ่อแม่ไม่มีเงินส่งเสียก็ยังคงอาศัยวัดเป็นที่ศึกษาต่อ

ซึ่งในเรื่องนี้ขอยกตัวอย่างชาวบ้านท่านหนึ่งที่ได้เล่าประวัติของตนว่า ในวัยเด็กหลังจากเรียนจบชั้นประถมพ่อแม่ไม่มีเงินส่งเรียนตนเองจึงได้เข้ามาขอในวัดศรีมุงเมืองเพื่อได้ศึกษาต่อ และสอบนักธรรมตรีได้ จึงได้ไปศึกษาต่อที่วัดเจติยหลวงจนกระทั่งจบชั้นนักธรรมโท แต่พ่อแม่อยากให้กลับชุมชนจึงกลับมาขอที่วัดศรีมุงเมืองและพยายามสอบนักธรรมเอกด้วยตัวเอง แต่เนื่องจากวัดศรีมุงเมืองไม่มีการสอนวิชาความรู้สำหรับการสอบ ในระดับนักธรรมเอก ท้ายสุดจึงไม่สามารถสอบได้ และสึกจากการเป็นพระ

อย่างไรก็ตามหลังจากสึกได้เพียง 3 ปีพระครูสุชาญ สิริภทโท เจ้าอาวาสในยุคหนึ่ง (พ.ศ.2494-2504) ก็ได้หางานให้โดยโดยฝากนายช่างชลประทานแม่แดงที่เคยประจำชลประทานแถบตำบลลวงเหนือ ให้ไปทำงานที่ชลประทานแม่แดง ซึ่งในเวลานั้นมีเพื่อนบ้านไปทำงานด้วย 4 - 5 คน หรือแม้แต่พระครูเองก็สึกในปีพ.ศ.2504 เพื่อไปทำงานเป็นเสมียนที่ชลประทานผาแตก ดังที่กล่าวมาผลที่เกิดกับวัดในอีกแนวทางหนึ่งก็คือการที่วัดยังคงมีคนบวชเรียนกันมากในช่วงเวลาดังกล่าว กล่าวคือยังคงมีพระลูกวัด (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสามเณร) 40-50 คนเช่นเดิม²

ในช่วงปี 2508 - 2510 ฝ่ายกั้นน้ำทรุดโทรมกลุ่มเหมืองฝายและชาวบ้านเห็นว่าควรสร้างใหม่แต่การก่อสร้างต้องใช้งบประมาณสูง กำนันทองดีในฐานะของผู้นำชุมชนจึงหาทางออกด้วยการเป็นแกนนำในการหาประชามติ และเป็นตัวแทนร่วมกับแม่เหมืองแม่ฝายติดต่อกับสำนักงานชล

¹สัมภาษณ์ สุชาญ รัตนประทุมชัย วันที่ 3 ธันวาคม 2542.

²สัมภาษณ์ ปิรบ ใบแสง อายุ 55 ปี ชาวบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 ธันวาคม 2542.

ประธาน จนท้ายที่สุดกรมชลประทานออกค่าใช้จ่าย และชาวบ้านเป็นแรงงานในการก่อสร้าง เป็นการระดมแรงงานครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งของชาวบ้านในแถบนี้

ประมาณปีพ.ศ.2511 เกิดภัยแล้งขึ้น ในเขตตำบลดวงเหนือแม้จะเป็นชุมชนต้นน้ำแต่ก็เดือดร้อนจากความแห้งแล้งดังกล่าว โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่มีพื้นที่เพาะปลูกอยู่ในเขตที่ดอนและบางคนต้องพยายามหาน้ำด้วยการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล ชาวบ้านมองว่าสาเหตุหลักที่ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนก็คือการที่รัฐบาลปล่อยน้ำให้พื้นที่ที่อยู่ปลายโครงการคือไร่นาแถบอำเภอสันกำแพงโดยแบ่งน้ำให้พื้นที่ต้นน้ำแถบอำเภอดอยสะเก็ดและสันทรายน้อยมาก กลุ่มเหมืองฝายและกำนันในตำบลต่างๆ รวมทั้งกำนันทองดีออกถ้ำรายชื่อชาวบ้านเพื่อเรียกร้องขอน้ำจากรัฐคือสำนักงานชลประทานจังหวัดเชียงใหม่แต่ไม่ได้รับความสนใจ

ชาวบ้านจึงรวมตัวกันกว่า 1,000 คน โดยมีกลุ่มผู้นำชุมชนที่กล่าวมาเป็นแกนนำ นำค้อน แฉลง และระเบิด จะไปทำลายฝายกั้นน้ำ เจ้าหน้าที่ชลประทานจึงเข้ามาขอร้องให้ยุติการชุมนุม และยอมปล่อยน้ำให้มากขึ้น¹ และส่งเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่มาช่วยชาวบ้านในที่นาดอน² และหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ในปีพ.ศ.2512 รัฐจึงยอมรับความเห็นของชาวบ้านมากขึ้นด้วยการจัดตั้งสมาคมผู้ใช้น้ำอย่างเป็นทางการ โดยมีสมาชิกครอบคลุมอำเภอดอยสะเก็ด สันทราย และสันกำแพง ชาวบ้านจึงมีส่วนในการกำหนดวันปิด และเปิดประตูน้ำมากขึ้น พร้อมทั้งรับฟังปัญหาสมาชิกผู้เดือดร้อนที่โดยปกติแล้วผู้นำชุมชนจะเป็นตัวแทนมาประชุม³

กำนันทองดีได้ให้ทัศนะในเหตุการณ์ประท้วงครั้งใหญ่นี้ว่า “ กฎหมายจะแพ้กฎหมู่ กำนันจะอยู่ข้างชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านเดือดร้อนกำนันก็ต้องช่วย เพราะโดยส่วนตัวเองกำนันก็มีนา พ่อแม่พี่น้องและเครือญาติของกำนันก็ทำนา ”⁴ จากจุดนี้เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าในช่วงเวลานี้ผู้นำยังคงมีวิถีชีวิตและฐานเศรษฐกิจเดียวกันกับชุมชน ดังนั้นปัญหาใหญ่ๆที่ชุมชนได้รับผลกระทบ ย่อมเป็นปัญหาที่กำนันได้รับด้วย และต้องให้ความสำคัญให้การช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ แม้ว่าจะ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของรัฐ และการแก้ไขปัญหาคงใช้วิธีที่ขัดแย้งกับกฎหมายที่รัฐประกาศใช้ก็ตาม

อย่างไรก็ตามจากกรณีดังกล่าวนี้ยังแสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนแปลงของการเรียกร้องการช่วยเหลือของรัฐที่แต่เดิมเป็นการติดต่อผ่านระดับอำเภอมาเป็นการขอความช่วยเหลือผ่านผู้มีอำนาจในระดับที่สูงกว่าซึ่งจะแสดงออกอย่างเด่นชัดในผู้นำคนต่อๆ ไปของชุมชน

¹ สัมภาษณ์กำนันทองดี บุตร โครต , วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2543.

² สัมภาษณ์ อภัย หงษ์ทอง ชาวบ้านหมู่ 4 ต.ดวงเหนือ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 20 พฤษภาคม 2540.

³ สัมภาษณ์กำนันทองดี บุตร โครต , วันเดียวกัน.

⁴ สัมภาษณ์กำนันทองดี บุตร โครต , วันเดียวกัน.

นอกจากนี้แล้วในช่วงหลังปีพ.ศ. 2509 กำนันทองดีซึ่งเห็นความสำคัญของศาสนาอย่างมาก ยังได้พยายามรื้อฟื้นพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิมที่เลิกทำหลังการเปลี่ยนเป็นรัฐธรรมนูญคิกนิกายปี พ.ศ.2464 ด้วยการนำประเพณีพื้นบ้านของชุมชนใกล้เคียงมาใช้ ซึ่งการนำเอาพิธีกรรมของชุมชนข้างเคียงซึ่งเป็นชาวไทยยวนมาใช้ในชุมชนบ้านหลวงเหนือนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมานานแล้วในอดีต ก่อนที่วัดประจำชุมชนจะเปลี่ยนเป็นวัดธรรมยุติก

ข้อกำหนดของธรรมเนียมไม่สอดคล้องกันชุมชนจึงทำให้ต้องกลับมาทำตามประเพณีเดิมแม้วัดประจำชุมชนจะเป็นวัดธรรมยุติกก็ตาม การประกอบพิธีกรรมของชาวไทยลื้อบ้านหลวงเหนือนี้ มีลักษณะเป็นประเพณีของไทยล้านนาหรือไทยยวนมากกว่าที่จะมีลักษณะของความเป็นไทยลื้อเหลืออยู่ แต่ก็ยังมีผลดีในแง่ของการให้โอกาสชาวบ้านทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นและเป็นการส่งเสริมความร่วมมือความสามัคคีและการเพิ่มความเข้มแข็งให้กับโครงสร้างทางสังคมของชุมชน

การประกอบพิธีกรรมของวัดศรีมุงเมืองในช่วงหลังปีพ.ศ. 2510 จึงมากเกือบทั้งปี และส่วนใหญ่ล้วนเป็นประเพณีที่ทำมาแต่อดีต เริ่มต้นในเดือน มกราคม หรือเดือน 4 ช่วงวันขึ้น 15 ค่ำตามการนับวันแบบท้องถิ่น ชาวบ้านจะขนข้าวสารเข้าวัดเพื่อประกอบ “พิธีदानข้าวใหม่” เพื่อให้พระสงฆ์ข้าวบริโภคนทั้งปี และเป็นสิริมงคลต่อการผลิตข้าวในฤดูกาลต่อไป พิธีกรรมดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของธรรมเนียมปฏิบัติของวัดต่างๆ ในชุมชนทางภาคเหนือที่พระสงฆ์ไม่นิยมการออกบิณฑบาต² แต่ชาวบ้านจะเป็นผู้นำอาหารมาถวายที่วัด เพราะนอกจากพิธีदानข้าวใหม่แล้ว ผู้หญิงของแต่ละครัวเรือนยังมีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันเอาอาหารมาถวายวัดในแต่ละวัน

ในวันขึ้น 15 เดือน 5 จะมีการประกอบพิธี มาฆบูชา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 มีการขนทรายเข้าวัดเพื่อถ่อเจดีย์ทราย วันขึ้นปีใหม่เมือง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีการทำบุญวันวิสาขบูชา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 มีการประกอบพิธี สรงน้ำพระธาตุ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ทำบุญวันอาสาฬหบูชา แรม 1 ค่ำเดือนเดียวกัน ประกอบพิธีวันเข้าพรรษา และในช่วงก่อนออกพรรษาจะมีการจัดพิธีदानก้วยสลาก ก่อนที่จะทำบุญวันออกพรรษาเดือน 1 หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เดือนเกียง”

วันที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ถือเป็นวันศีลใหญ่ที่จะมีผู้คนไปทำบุญมากมาย นอกจากวันเหล่านี้แล้วยังมีวันศีลเล็ก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านที่มาทำบุญส่วนใหญ่ในวันศีลเล็กมักเป็นหญิง ซึ่งเมื่อสอบถาม ได้ความว่าฝ่ายชายมักมีการะออกทำนา ทำไร่ จึงมักส่งภรรยาเป็นตัวแทนในวันศีลที่ไม่มีความสำคัญมากดังวันศีลใหญ่³

¹สัมภาษณ์ นายเสนาห์ พิศรัตน อายุ 67 ปี มัคทายกวัดศรีมุงเมือง ต.หลวงเหนือน อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

²ไมเคิล มอร์แมน, “วัดบ้านปิงศูนย์กลางสังคมหมู่บ้านไทยลื้อ”, สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2513, น. 57.

³สัมภาษณ์ นางเสาค่า เมืองชุ่มใจ อายุ 62 ปี ราษฎรบ้านหลวงเหนือน ต.หลวงเหนือน อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 25 มิถุนายน 2539.

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2514 รัฐได้พยายามพัฒนาการศึกษาของชุมชนให้สูงขึ้นด้วยการให้งบประมาณส่วนหนึ่งในการสร้างอาคารเรียนแก่ชุมชนและกำหนดทองดีได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจาก ส.จ. ท่านหนึ่งในท้องที่ให้ช่วยออกเงินสร้างอาคารเรียนส่วนที่เหลือเนื่องจากในปีดังกล่าวยาสูบที่ชาวบ้านปลูกเสียหายใบหึงงอขายไม่ได้ราคา เมื่อสร้างแล้วเสร็จให้ชื่ออาคารดังกล่าวว่าอาคารรัฐราษฎร์สามัคคี และโรงเรียนได้ขยายชั้นเรียนเป็นประถมศึกษาปีที่ 5 ในปี 2514 และประถมศึกษาปีที่ 6 ในปี 2517¹ ซึ่งการขอความช่วยเหลือ ส.จ. ดังกล่าวนี้อาจเป็นครั้งแรกที่ผู้นำชุมชนได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจที่มีข้าราชการ และเป็นครั้งแรกที่นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนเป็นตัวแทนแก่ชุมชน แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับนักการเมืองท้องถิ่นที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในการกระจายทรัพยากรของรัฐแก่ชุมชน

การพัฒนาการศึกษาของชุมชนดังกล่าว ส่งผลให้กลายเป็นโรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดของตำบล มีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นส่งบุตรหลานมาศึกษามากมาย กำหนดคิดว่าการศึกษาแผนใหม่จะสามารถจัดเกลาชาวบ้านรุ่นใหม่ให้รู้เท่าทันคนไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ กำหนดยกตัวอย่างว่า “หากข้าราชการจะกินเงินชาวบ้านที่มีความรู้ก็ยากหน่อย หรือเวลามีการฟ้องร้องชาวบ้านที่มีความรู้จะไม่เสียเปรียบอย่างชาวบ้านที่ความรู้น้อย อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้”² โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่กำหนดหวังไว้ก็คือการเตรียมชาวบ้านรุ่นใหม่ให้สามารถก้าวเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลง หรือมีความสัมพันธ์กับคนภายนอกอย่างไม่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ อย่างไรก็ตามการขยายการศึกษาของหมู่บ้านถึงขั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นี้ เป็นไปตามนโยบายรัฐที่มุ่งจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองการพัฒนาอุตสาหกรรม การส่งออก และการท่องเที่ยว ในช่วงนี้โรงงานต่างๆต้องการแรงงานที่มีความรู้ขั้นต่ำในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 การส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ก็ทำให้เกิดความต้องการแรงงานที่ทำงานในภาคบริการที่มีความรู้ขั้นต่ำในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เช่นกัน

ขณะเดียวกันการขยายชั้นเรียนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ยังเป็นการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับการก่อตั้งโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาของรัฐในอำเภอคอยสะเกิดในปีพ.ศ. 2516 คือโรงเรียนคอยสะเกิดวิทยาคมที่สอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ไปจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย³ เพื่อเตรียมเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาในเมืองต่อไป ในช่วงก่อนหน้าพ.ศ.2516 ชาวบ้านสามารถส่งบุตรหลานเรียนต่อที่โรงเรียนตรีมิตร ตำบลป่าป้อง อำเภอเดียวกันที่ก่อตั้งหลัง พ.ศ. 2490 โรงเรียนนี้อยู่ห่างออกไปประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งครอบครัวที่ยากจนก็ไม่สามารถส่งบุตรหลานไปเรียนได้เนื่องจากไม่มีรถประจำทาง ส่วนพ่อแม่ที่มีฐานะดี มักซื้อรถจักรยานให้แก่บุตรหลานเดินทางไปเรียน⁴

¹รัตนพร เศรษฐกุล ชุติพร วิมุกตานนท์ ราษฎร อุณาต, เรื่องเดียวกัน, น. 49.

²สัมภาษณ์ กำหนดทองดี บุตรโคตร วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2542.

³ข้อมูลจากโรงเรียนคอยสะเกิดวิทยาคม.

⁴สัมภาษณ์ สงวน บัวจันทร์ ราษฎรบ้านหมู่ 4 ตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ วันที่

การศึกษาระบบโรงเรียนในระดับที่สูงขึ้นส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ในชุมชนอย่างมาก กล่าวคือการพัฒนาด้านการศึกษาภาคบังคับดังกล่าวเป็นผลให้เด็กในชุมชนไม่มีเวลาบวชเป็นสามเณร จากแต่เดิมที่มักนิยมบวชหลังจบชั้นประถมต้น ก็ไม่สามารถบวชได้อีกต่อไป เนื่องจากมีภาระในการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวผู้ปกครองส่วนใหญ่เริ่มมีฐานะดีมากขึ้นสามารถรับภาระด้านการศึกษาของบุตรหลาน ดังนั้นเด็กในชุมชนจึงบวชน้อยลงเรื่อย ๆ กล่าวคือในปี พ.ศ. 2517 เหลือพระและสามเณร ในวัดศรีมุงเมืองเพียง สิบกว่ารูป¹ จากที่แต่เดิมเคยมีมากถึง 40 – 50 รูปในช่วงก่อนพ.ศ. 2490 และยังมีแนวโน้มที่ลดลงเรื่อยๆ อีกด้วย

ในขณะที่บทบาทของเจ้าอาวาสอาจยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเนื่องจากเจ้าอาวาสในสมัยนั้นคือพระครูวุฒิชัยธรรมคุณาธาร(พ.ศ.2504-2531) ทำหน้าที่มายาวนานจึงยังคงได้รับความศรัทธาเช่นเดิม ดังพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีคนเข้าร่วมงานบุญที่วัดจัดมากมาย และเจ้าอาวาสยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องให้ชาวบ้านไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เลิกคั้นสุราและเลิกจัดงานศพแบบฟุ่มเฟือยซึ่งกำนันทองดีก็สนับสนุนแนวทางการตั้งสอนจริยธรรมของเจ้าอาวาส

ในปีพ.ศ.2517 รัฐได้จัดตั้งสถานีอนามัยขึ้นในตำบลลวงเหนือ แต่ก็ยังมีที่ตั้งอยู่ไกลจากชุมชนบ้านลวงเหนือหมู่ 4 – 5 ไปกว่า 2 กิโลเมตร ส่งผลให้ชาวบ้านเลือกที่จะไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลประจำอำเภอที่มีที่ตั้งห่างจากชุมชนไม่ถึง 1 กิโลเมตรพร้อมทั้งมีเครื่องมือและบุคลากรที่พร้อมกว่า²

ในปี พ.ศ.2518 รัฐบาลภายใต้การนำของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีนโยบายผันเงินออกสู่ชนบท รัฐได้มอบเงินให้สภาตำบลทั้ง 5,000 แห่งทั่วประเทศ แห่งละ 500,000 บาท โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ ส่งเสริมการลงทุน และการประกอบอาชีพของชุมชน โดยรัฐเชื่อว่าภายในชุมชนมีบุคลากรเพียงพอ รวมทั้งน่าจะเป็นผู้ที่เข้าใจความต้องการ หรือรับรู้ปัญหาได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ³

ในส่วนของตำบลลวงเหนือ สภาตำบลภายใต้การนำของกำนันทองดีได้นำเงินดังกล่าวมาใช้ในการจัดซื้อเครื่องกระจายเสียงที่เข้ามามีบทบาทแทนการตีกลองเพื่อเรียกประชุม พัฒนากนธสันต์ทางคมนาคม และพัฒนาระบบชลประทานเป็นหลักภายใต้การให้ผู้รับเหมาเข้ามาคุมการก่อสร้าง

แต่อย่างไรก็ดีผู้รับเหมาก็เป็นคนในชุมชนนั่นเองโดยผู้ที่เคยเป็นผู้รับเหมาในชุมชนบ้านลวงเหนือก็ได้แก่พ่อปิ่น เยาว์ใจ การที่สมาชิกของชุมชนได้เป็นผู้รับเหมานี้ไม่ใช่เพราะกำนันเองนำมา

¹สัมภาษณ์ นายเสน่ห์ พิธีรัตน์ อายุ 67 ปี มีคนายกวัดศรีมุงเมือง ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 21 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ ปรีบ ใสแสง วันที่ 10 พฤศจิกายน 2542.

³สัมภาษณ์ กำนันบุญทอง บุตร โศทร อายุ 81 ปี อดีตกำนันตำบลลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 ธันวาคม 2542.

⁴ยศ สันตสมบัติ, *อำนาจ บุคลิกภาพ และผู้นำการเมืองไทย*, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), น. 195.

ให้ แต่เป็นเพราะผู้รับเหมาในชุมชนมีข้อได้เปรียบที่สามารถจัดหาแรงงานในบริเวณดังกล่าวได้ไม่ ต้องมีค่าพาหนะขนส่งแรงงานจึงสามารถประมูลงานในราคาที่ถูกลง การจัดจ้างแรงงานชาวบ้านใน แถบดังกล่าว จัดจ้างในราคาวันละ 20 บาท

มีการพัฒนาขยายลำเหมืองบางช่วงให้กว้างขึ้น ปรับปรุงฝายลูกเช่นฝายเมืองวะ และฝาย เกาะมะตันให้เป็นฝายคอนกรีต ภายใต้โครงการต่างๆ ที่ควบคุมโดยกำนันทองดีเหล่านี้ชาวบ้าน ส่วนใหญ่เชื่อมั่นว่าไม่มีการคอร์รัปชันเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามก็มีชาวบ้านต่างชุมชนที่ใช้น้ำร่วมกันบางคน ไม่พอใจเพราะกลัวว่าจะไม่สามารถสร้างได้มั่นคง และฝายอาจแตกได้ แต่ท้ายสุดนายอำเภอเข้ามา ทำความเข้าใจจึงเกิดการยอมรับ¹

การพัฒนาาระบบชลประทานจากโครงการเงินผันดังกล่าว เป็นผลให้มีการกระจายน้ำสู่ ภาคการเกษตรได้มีประสิทธิภาพขึ้น ชาวบ้านจึง ไม่มีปัญหาการขาดน้ำในภาคการเกษตรมากนัก แต่ อย่างไรก็ตามก็ยังมีชาวบ้านที่ยังคงไม่สามารถที่จะเพิ่มการปลูกยาสูบพืชที่ทำเงินให้กับชุมชน² ได้มากขึ้น และส่วนใหญ่ยังคงปลูกได้เพียง 3-4 ไร่ต่อครัวเรือนเท่านั้น เนื่องจากต้องปลูกตามโควตาของโรง บ่มคังที่กล่าวไปแล้ว

นอกจากนี้ยาสูบยังเป็นพืชที่ต้องการดูแลเอาใจใส่อย่างมาก นับตั้งแต่ต้องคอยเดินตรวจดู เพี้ย หนอน และแมลงต่างๆ พ่นยาฆ่าแมลงตามกำหนด และต้องให้น้ำเป็นประจำทุกอาทิตย์ ในขณะที่การระดมแรงงานตามประเพณีในการทำยาสูบหรือ “การเอามือ” นั้น มีเพียงการช่วยกันในช่วงเวลาของการเก็บเกี่ยวเท่านั้น ส่วนการดูแลตรวจตราเป็นหน้าที่ของเจ้าของไร่

พืชไร่ชนิดอื่นที่ชาวบ้านปลูกควบคู่กับการปลูกยาสูบได้แก่ถั่วลิสงที่เป็นพืชที่ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องดูแลมากนักโดยให้น้ำเพียง 1 ครั้ง ใน 3 สัปดาห์เท่านั้นและไม่จำเป็นต้องกลัวแมลงกัดกิน ใบ และไม่จำเป็นต้องใส่ปุ๋ยมากเพราะถั่วลิสงเป็นพืชที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ดินรวมทั้งเปลือกถั่ว ก็สามารถใช้เป็นปุ๋ยได้ โดยพันธุ์ถั่วที่นิยมปลูกได้แก่พันธุ์ไทนาน 3 ที่รัฐส่งเสริมช่วงปีพ.ศ.2518 ที่ให้ผลผลิตสูงและทนทาน โรคพืชหรือแมลงต่างๆ ได้พอๆ กับพันธุ์พื้นเมือง และทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านประมาณ ไร่ละ 3,000 – 4,000 บาท ในขณะที่ถั่วเหลืองพันธุ์ใหม่เช่น พันธุ์ สจ.3 ที่รัฐส่งเสริม เช่นเดียวกันไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากขายไม่ได้ราคา

ชาวบ้านคนหนึ่ง³ ได้กล่าวถึงลักษณะของการผลิตของตนในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2517 - 2523 ว่า ครัวเรือนตนมีที่นา 23 ไร่ครึ่ง (ที่นาส่วนตัว 8 ไร่ครึ่ง เช่าเพิ่ม 15 ไร่) เขาจะแบ่งที่นาเป็น 2

¹ สัมภาษณ์ พ่อนวล ไบคอกแก้ว อายุ 75 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือบ้านหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 16 กันยายน 2539.

² พ.ศ. 2518 ราคาใบยาสูงขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 1.40 บาท ซึ่งผลผลิต 2 ใน 3 จะได้ราคานี้ ส่วนที่เหลืออาจ ได้ 1.30 บาทตามระดับของคุณภาพของใบยา และทำรายได้หลังหักต้นทุนประมาณ 6,000 – 9,000 ต่อการปลูก ยาสูบ 3 ไร่ สัมภาษณ์ สงวน บัวจันทร์, วันเดียวกัน.

³ สัมภาษณ์นายนิคม บุญเพิ่มพูน, วันเดียวกัน .

แปลง โดยแปลงแรก 3 ไร่ครึ่ง ใช้ปลูกข้าวนาคอพันธุ์เบาใช้ระยะเวลาปลูกสั้น คือระหว่างเดือน สิงหาคม – เดือนพฤศจิกายน แม้ว่าข้าวพันธุ์ดังกล่าวให้ผลผลิตที่ไม่สูงมากนักแต่ก็เป็นหลักประกันความมั่นคงว่าจะมีข้าวบริโภค และปลูกยาสูบตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ในขณะที่นาอีกแปลงหนึ่งจะใช้ปลูกข้าวนาปี ที่ใช้ข้าวพันธุ์หนักที่โตช้าแต่ให้ผลผลิตมากกว่าข้าวนาคอ ในช่วงระหว่างเดือน สิงหาคม ถึงเดือนธันวาคม และปลูกถั่วลิสงในช่วงเดือนมกราคม มาจนถึงเดือนพฤษภาคม โดยข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองทั้งหมด ที่ปลูกเพื่อการบริโภคเป็นหลัก เหลือจึงขาย¹

แต่อย่างไรก็ดีการทุ่มเทแรงงานในภาคการเกษตรและการเติบโตของเศรษฐกิจเงินตราได้ส่งผลให้ชาวบ้านไม่มีเวลาเลี้ยงดูบุตรหลาน และในปีพ.ศ.2519 มีการเกิดขึ้นของสถานรับเลี้ยงเด็กแห่งแรกภายในชุมชน โดยผู้ที่เปิดกิจการดังกล่าวคือพี่น้องบุญทอง ใบสุพันธ์ ผู้ซึ่งภายหลังได้เป็นผู้นำชุมชนคนต่อไป

ดังที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าในช่วงปีพ.ศ.2517 – 2523 ดังกล่าวนี้อันแม้ว่ารัฐจะพัฒนาระบบชลประทานมากขึ้นและส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชไร่มากขึ้นก็ตาม แต่ชาวบ้านไทลื้อบ้านดงเหนือยังคงผลิตข้าวเพื่อการยังชีพเป็นหลักเช่นเดิม และจะปลูกพืชไร่หลังหน้านานาเท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะการผลิตที่แตกต่างจากชาวนาส่วนใหญ่ของภาคเหนือที่ลดพื้นที่การปลูกข้าวลงและเพิ่มสัดส่วนของการปลูกพืชไร่ชนิดอื่น ดังมีข้อมูลจากการสำรวจว่าชาวนาในภาคเหนือลดพื้นที่การปลูกข้าวจากในปี พ.ศ. 2503 ไร่ละ 85.8 เหลือ ไร่ละ 64.8 ในปีพ.ศ.2513 และเหลือไร่ละ 56.7 ในปี พ.ศ.2518 ตามลำดับ ในขณะที่มีการปลูกพืชไร่ชนิดอื่นเช่นข้าวโพดและพืชที่ให้น้ำมันอันได้แก่ถั่วเหลืองและถั่วลิสงมากขึ้นเรื่อยๆ

พัฒนาการทางการผลิตในลักษณะดังกล่าวยังเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศอีกด้วย² ซึ่งการผลิตพืชไร่ในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นของชาวนาไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นั้นพบว่าชาวนาที่มีรายได้ระดับสูงและชาวนาที่มีรายได้ระดับปานกลางเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์ในขณะที่ชาวนารายย่อยจะเป็นกลุ่มที่ยังมีรายได้น้อยลงเรื่อยๆ โดยเฉพาะปีที่มีการเพาะปลูกไม่ดี การแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งให้กับการปลูกพืชไร่อาจเป็นเหตุให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค³ รวมทั้งอาจนำมาซึ่งการมีหนี้สินและการสูญเสียที่ดิน ปัญหาดังกล่าวจัดเป็นปัญหาที่รุนแรงในยุคนี้จนส่งผลให้เกิด

¹เพ็งอ้าง.

²แอนดรู เทอร์ตัน , “บรรดาอำนาจท้องถิ่นกับการแยกตัวทางสังคมชนบท ” , รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา , สถาบันไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2533) , น. 70.

³เพ็งอ้าง, น. 42.

กระบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาในช่วงปีพ.ศ.2517-2519 ด้วยการจัดตั้งองค์กรของชาวนาเช่นสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย¹

ในกรณีของชุมชนบ้านลวงเหนือนั้นปัญหาเกิดขึ้นไม่รุนแรง จากการสัมภาษณ์พบว่าชาวบ้านต่างยืนยันว่าในชุมชนไม่เคยมีชาวบ้านคนใดออกไปประท้วงหรือ โกรธเคืองการดำเนินงานของรัฐบาล อันเป็นผลจากการที่ชาวบ้านยังคงใช้พื้นที่ทั้งหมดปลูกข้าวในช่วงฤดูฝน อันเป็นช่วงเวลาที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงสุด และปลูกพืชไร่ในช่วงหลังการผลิตข้าวเสร็จสิ้นปัญหาดังกล่าวจึงไม่เกิดกับสมาชิกของชุมชนดังที่กล่าวมา โดยผู้วิจัยมองว่าปัจจัยส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนสามารถผลิตพืชไร่โดยไม่กระทบกับการผลิตข้าวดั้งเดิมนั้นมาจากปัจจัยของพื้นที่ ที่อยู่ในบริเวณต้นน้ำที่มีการจัดระบบการชลประทานที่ดีจึงสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี

พ.ศ. 2520 ถนนที่เชื่อมระหว่างเมืองเชียงใหม่ อำเภอกอยสะเก็ด และชุมชนลวงเหนือได้รับการสร้างต่อไปจนถึงจังหวัดเชียงราย เป็นการยกระดับเป็นถนนที่มีความสำคัญระดับภูมิภาคเชื่อมระหว่างจังหวัดเชียงใหม่ – เชียงราย² ในส่วนถนนของชุมชนเองในปีเดียวกันก็นั้นได้ระดมแรงงานลูกบ้านขยายเส้นทางให้กว้างขึ้นเพื่อรองรับความต้องการของชุมชน ที่ต้องการพัฒนาเส้นทางเพื่อให้สอดคล้องกับการขายผลผลิตให้สะดวกยิ่งขึ้น รถสามารถสวนกันได้

การพัฒนาเส้นทางต่างๆเหล่านี้ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นดีด้วยเนื่องจากสามารถสามารถนำผลผลิตไปขายในเมืองได้สะดวก และชาวบ้านสามารถเก็บ เกวียน สวนทางกันได้ และในขณะเดียวกันพ่อค้าคนกลางก็ยังสามารถเข้ามารับซื้อผลผลิตได้โดยง่าย ดังพบว่ามีจำนวนพ่อค้าคนกลางทั้งภายในชุมชนเองและจากต่างชุมชนเพิ่มขึ้นตามการเติบโตของการปลูกพืชไร่เชิงพาณิชย์และการพัฒนาเส้นทางหลักของชุมชน บางคนมาไกลถึงจังหวัดลำพูน อันส่งผลให้ไม่มีการผูกขาดและชาวบ้านได้ราคาที่ยุติธรรม

ผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านขายให้กับพ่อค้าคนกลางในช่วงนี้ได้แก่ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง และข้าวที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน³ แต่อย่างไรก็ดีอาจกล่าวได้ว่าพ่อค้าเหล่านี้ก็ไม่ได้มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจการเกษตรของชุมชนมากเท่าใดนักเนื่องจากพืชที่ทำรายได้มากยังคงเป็นยาสูบที่มีตัวแทน โรงบ่มผูกขาดรับซื้ออยู่แล้ว

ช่วงปี พ.ศ. 2520 – 2523 เศรษฐกิจใบยาสูบในช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นช่วงที่ราคาดีที่สุดชาวบ้านสามารถขายใบยาสูบได้เฉลี่ยกิโลกรัมละ 3.00 บาทเป็นผลให้มีรายได้หลังหักต้นทุน (ค่าปุ๋ย 900 ค่ายาปราบศัตรูพืช 300 บาท) ประมาณไร่ละ 5,000 – 7,000 บาท ในขณะที่ส่วนใหญ่ปลูกได้ 3

¹อานันท์ กาญจนพันธ์ , “การใช้ที่ดิน : พื้นฐานของความขัดแย้งในหมู่บ้านภาคเหนือ (2516-2524)” , สังคมศาสตร์, 7: 1,2 (2 เมษายน 2527 – ตุลาคม 2528) , คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , น. 85.

²ฐิติพร ชูชาติ, เรื่องเดียวกัน, น. 65.

³สัมภาษณ์ ปรีบ ใบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ.คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 9 กันยายน 2542.

- 4 ไร่จึงมีรายได้สูงถึง 20,000-30,000 บาทต่อการปลูกยาสูบเพียงฤดูกาลเดียว ซึ่งนับว่าเป็นตัวเงินที่สูงมากในภาวะที่ค่าจ้างงานรายวันมีอัตราค่าจ้างเพียง 10-20 บาท ชาวบ้านบางคนสามารถซื้อรถกระบะมือสองได้และนำไปสู่การประกอบอาชีพเสริมเช่นเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตจากชุมชนไปขายยังเมือง หรือบางคนก็นำรถไปประกอบอาชีพรถประจำทางสายเชียงใหม่ - คอยสะเก็ด¹

ช่วงประมาณปีพ.ศ. 2521 รัฐเจ้าแทรกแซงและปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองแก่ชาวบ้านอีกวาระหนึ่ง โดยการเข้ามาก่อตั้งกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน โดยกำนันได้รับนโยบายให้ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านเข้าร่วมกลุ่ม และมีชาวบ้านเข้าร่วมกว่า 500 คนด้วยความเต็มใจ เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความมีระเบียบวินัยและส่งเสริมความสามัคคี² เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นอยู่ที่การอบรมให้ชาวบ้านต่อต้านขบวนการผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ สอนให้รักสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งให้เห็นถึงความเลวร้ายของระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ โดยสอนว่าชาวบ้านจะไม่มีโอกาสจับของที่คิดเป็นกรรมสิทธิ์ ทรัพย์สินทุกอย่างต้องเป็นของรัฐ และโจมตีผู้นำฝ่ายคอมมิวนิสต์ว่ามีความโหด โหดร้ายทารุณ ถืออำนาจเป็นใหญ่³

ซึ่งถ้าหากพิจารณาตามบริบททางประวัติศาสตร์แล้วจะพบว่าช่วงเวลาดังกล่าว ปัญหาการพัฒนาที่ไม่สมดุลของรัฐที่ได้กระทำอย่างต่อเนื่องหลายสิบปีกับชาวบ้านในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ ส่งผลให้เกิดความเคียดแค้นขึ้น เกิดกระบวนการเรียกร้องสิทธิและการช่วยเหลืออย่างเป็นทางการมากมายเช่น การประท้วงของนิสิตนักศึกษา และการเกิดขึ้นขององค์กรชาวไร่ชาวนาต่างๆ แต่กระบวนการเรียกร้องต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้รับการเหลียวแล ทั้งถูกต่อต้านอย่างรุนแรงจากรัฐ ส่งผลให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้รับความนิยมมากขึ้น

และการอบรมชาวบ้านจึงเป็นหนทางหนึ่งที่รัฐใช้เพื่อสกัดกั้นการเติบโตของฝ่ายตรงข้ามซึ่งส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะเชื่อฟังอย่างมากเพราะชุมชนมิได้ประสบปัญหาบางอย่างชุมชนอื่นๆ จากเหตุผลที่กล่าวไปแล้ว และยังเป็นชุมชนที่ใกล้เมืองห่างจากเขตอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์ที่เคยมีอิทธิพลแถบอำเภอคอยสะเก็ดในเขตบ้านป่าเมียง⁴ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากชุมชนบ้านลวงเหนือพอสมควร

ดังที่กล่าวมาเราจะเห็นว่าผู้นำชุมชนในรุ่นนี้เป็นผู้นำที่ต้องสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น จากนโยบายการแทรกแซงชุมชนของรัฐที่มีมากขึ้นอย่างรวดเร็วและเข้มข้น ซึ่งการแทรกแซงต่างๆ เหล่านี้ได้ส่งผลให้ชุมชนต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของ

¹สัมภาษณ์ นายหัด ไบแสง อายุ 56 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.ลวงเหนือ อ. คอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ วันที่ 22 ธันวาคม 2541.

²สัมภาษณ์ ปีรบ ไบแสง วันที่ 10 พฤศจิกายน 2542.

³สัมภาษณ์กำนันทองดี บุตร โคตร วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542.

⁴สัมภาษณ์ พ.ศ.ท.สุพจน์ ปานใจ อายุ 57 ปี อดีตนายตำรวจสถานีตำรวจอำเภอคอยสะเก็ด วันที่ 14 ธันวาคม 2542.

วิธีการผลิตที่ต้องผลิตเพื่อขายมากขึ้น ในช่วงเวลานี้มีคนจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนมากขึ้นทั้งเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์และการยอมรับในอำนาจของรัฐที่มากขึ้นกว่าเดิม นักการเมืองท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทเพื่อหาฐานคะแนนเสียงจากชาวบ้านและนายทุน การเกษตรที่เข้ามาส่งเสริมการผลิตและรับซื้อผลผลิต

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ผู้นำจึงต้องพยายามพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น เช่นการพัฒนาการศึกษา พัฒนาสถาบันสงฆ์เพื่อส่งเสริมจริยธรรมและความสามัคคีของชุมชนที่แสดงออกอย่างชัดเจนในโครงการสร้างพระวิหารหลังใหม่ และมีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อรองรับสมาชิกชุมชนได้มากขึ้น

ในขณะที่หน้าที่ของการเป็นผู้นำตามแบบจารีตดั้งเดิมก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด ดังพบว่าตลอดช่วงระยะเวลาที่เป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้านต่างกล่าวว่า กำนันให้ความสำคัญและเข้าร่วมงานบุญต่างๆ ทั้งงานในระดับชุมชนเช่นงานเลี้ยงผีเสื้อบ้าน และงานบุญต่างๆที่วัด หรืองานตามบ้านเรือนอันได้แก่งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่

นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ในชุมชน นับตั้งแต่สถาบันระดับชุมชนอันได้แก่การเป็นผู้นำในองค์กรของชุมชนต่างๆ เช่นการเป็น “แก้ว” หรือเป็นผู้นำในการระดมแรงงานชาวบ้านสร้างสิ่งอันเป็นสาธารณะประโยชน์ ไปจนถึงการระงับข้อขัดแย้งในหมู่สมาชิก เช่นความขัดแย้งระหว่างเพื่อนบ้าน ความขัดแย้งในกลุ่มวัยรุ่น ไปจนถึงในสถาบันครอบครัวอันได้แก่การทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ข้อขัดแย้งระหว่างสามีภรรยา มีเรื่องเล่าว่าชายผู้หนึ่งมักมีเรื่องกับภรรยาอยู่เป็นประจำ และเมื่อมีเรื่องต้องให้กำนันเป็นผู้ตัดสินเสมอ เรื่องราวเกิดขึ้นเป็นประจำทุกเดือนจนท้ายที่สุดกำนันต้องออกปากว่าไม่ต้องมาแล้วเพราะต้องเปลืองหมึกกับกระดาษเพื่อทำบันทึก แต่อย่างไรก็ดีโดยทั่วไปแล้วญาติพี่น้องในครัวเรือนจะเป็นผู้ระงับความขัดแย้งดังกล่าว หากตกลงไม่ได้จริงๆ จะให้กำนันเป็นผู้ตัดสิน และผลที่ได้ถือเป็นอันสิ้นสุด ความขัดแย้งที่ต้องไปพึ่งพาการตัดสินจากภายนอกเช่นตำรวนนั้นเกิดขึ้นน้อยมาก นอกจากมีเรื่องราวถึงชีวิต¹

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า แม้ว่ากำนันทองดีจะเป็นผู้นำชุมชนที่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่มาจากรัฐ ด้วยการตอบสนองนโยบายรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศึกษาระดับประถมต้น เรื่องเงินต้นที่ใช้ในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค เรื่องลูกเสือชาวบ้าน โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ชาวบ้านยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อจะได้ไม่ไปสนับสนุนกลุ่มคอมมิวนิสต์ จนดูเหมือนว่ากำนันมีบทบาทในการเป็นกลไกอำนาจรัฐในระดับล่างมิใช่ในฐานะของผู้นำชุมชนชาวบ้าน

¹สัมภาษณ์ นายปรีบ ไบแสง อายุ 55 ปี ราษฎรหมู่ 5 ต.ดวงเหนือ อ.คอกสะแกด จ.เชียงใหม่ วันที่ 10 กันยายน 2542.

แต่เมื่อความเปลี่ยนแปลงนั้นก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชุมชนเช่นปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรน้ำที่ใช้ในการเกษตรในปีพ.ศ.2511 ที่ชาวบ้านและองค์กรจัดการน้ำดั้งเดิมคือกลุ่มเหมืองฝายมองว่าเป็นผลจากการบริหารทรัพยากรอย่างขาดประสิทธิภาพของรัฐ กำนันก็เป็นผู้นำที่สำคัญคนหนึ่งในการเคลื่อนไหวต่อรองกับอำนาจรัฐเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว อันแสดงถึงการมีบทบาทเป็นตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งเหตุผลหลักประการหนึ่งคงมาจากการที่กำนันยังเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตร่วมกับชุมชน และมีรากฐานทางเศรษฐกิจอยู่ที่ภาคการเกษตรเช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆ ปัญหาที่ชาวบ้านได้รับจึงเป็นปัญหาที่กำนันได้รับและจำเป็นต้องคำนึงถึงเช่นกัน

ขณะที่การปกครองภายในชุมชนกำนันให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างมากเช่นการรักษางานพิธีกรรมระดับชุมชนที่สำคัญต่างๆ ทั้งทางพุทธและผี และเข้าร่วมงานพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านจัดขึ้น รวมทั้งพยายามพัฒนาสถาบันสงฆ์ผ่านการบูรณะวัดให้สามารถรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเช่นการสร้างพระวิหารขนาดใหญ่

แต่อย่างไรก็ดีอาจกล่าวได้ว่าบทบาทต่างๆ ของกำนันที่กล่าวมานี้ก็ยังมีผลต่อการปรับตัวของชุมชนไม่มากนักเมื่อเทียบกับ การปรับตัวของชาวบ้านเองเช่นการปรับวิถีการผลิตพืชไร่ที่ดำเนินไปโดยที่กำนันมิได้มีส่วนผลักดันมากนัก